

Razvoj zvezd

Andreja Gomboc

FMF UL

CO Vesolje-si

1.12.2011, FMF

Kaj so zvezde?

1. zvezde veže lastna gravitacija:

sferične ali sferoidne

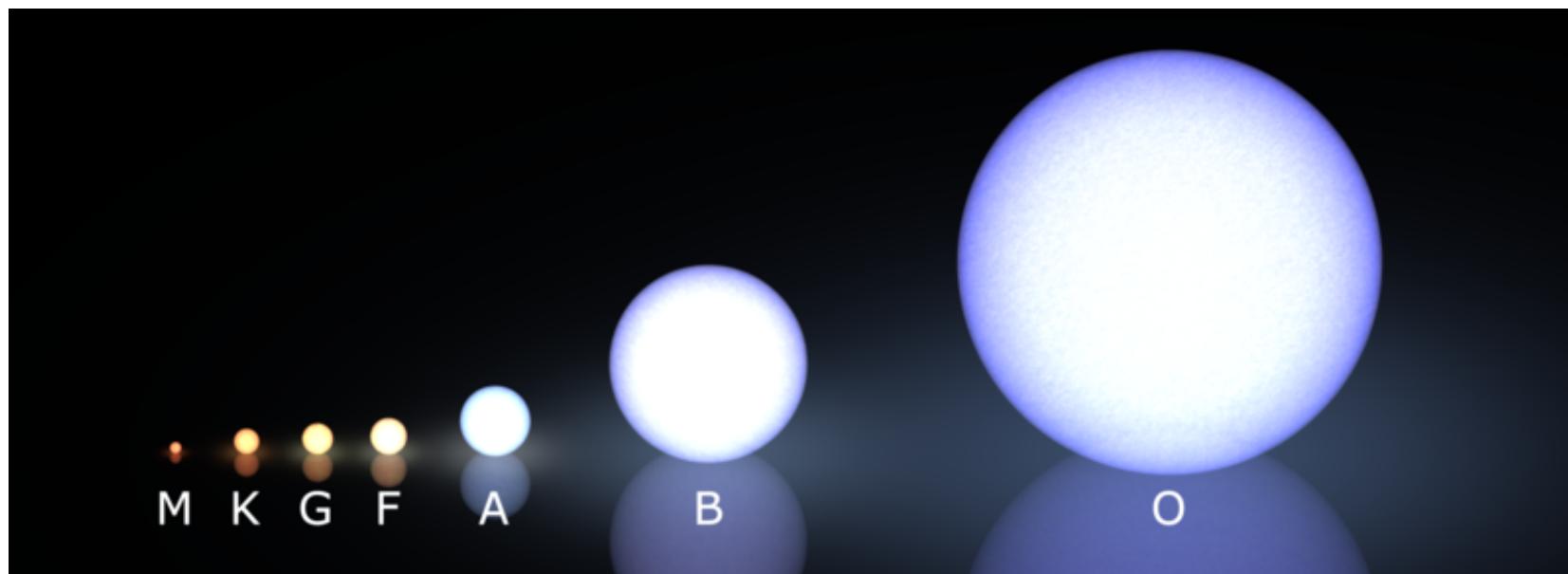
2. proizvajajo energijo:

v jedrskih reakcijah, včasih tudi gravitacijsko
krčenje

zvezda umre, ko ne velja 1. ali 2. ali oboje

Kakšne so?

- izseg L : $(10^{-5} L_S - 10^5 L_S)$, $L_S = 3.85 \times 10^{26} \text{ W}$
- površina T_{eff} : $T_S = 5800 \text{ K}$; $3000 - 40.000 \text{ K}$
- masa : $0.1 - 150 M_S$
- radij : $0.01 - 1000 R_S$

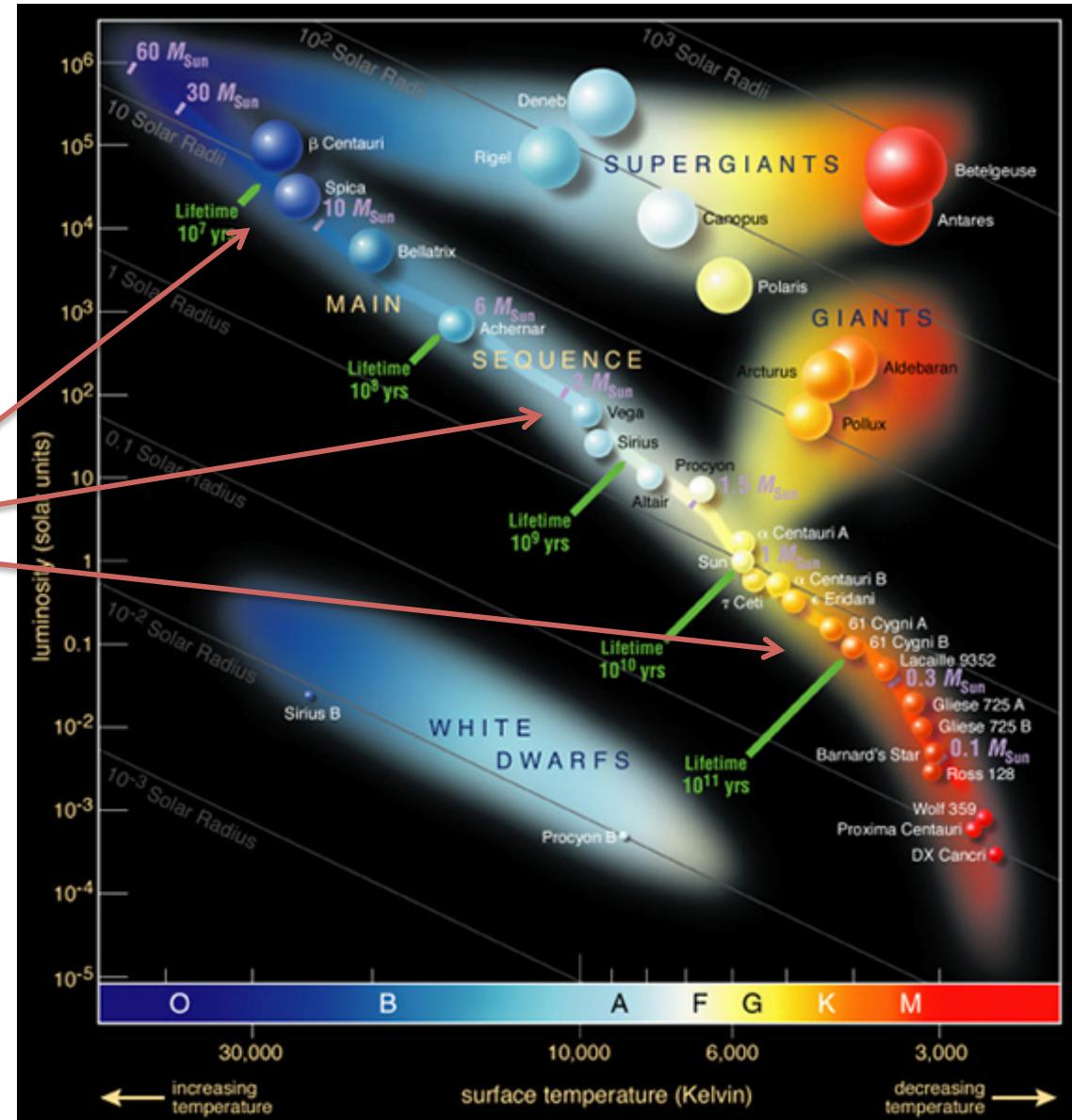
HR diagram

okrog 1910:
Ejnar **Hertzsprung** in
Henry Norris **Russel**

glavna veja
HR diagrama

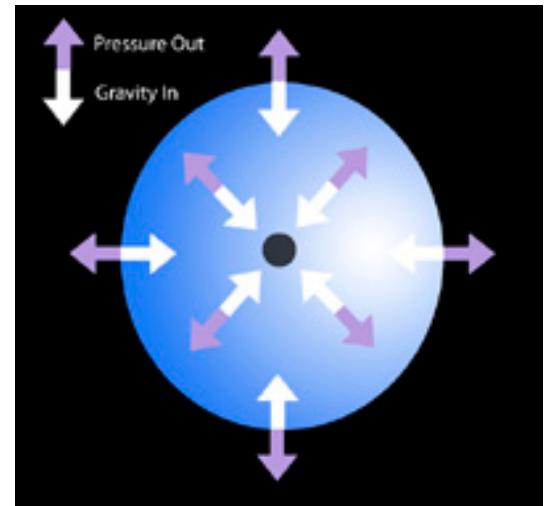
glavni parameter,
ki določa zvezdo
je masa!

v grobem velja:
 $L \propto M^{3.8}$

Nastanek zvezd

- življenje zvezd v enem stavku:
boj gravitacije proti tlaku
- oblak medzvezdnega plina – molekularni vodik, helij (oglikov monoksid, amoniak...)

stebri stvarjenja,
meglica Orel

Vesoljski
teleskop
Hubble

Krčenje oblaka

- stabilnost oblaka
- virialni teorem: $E_{\text{gravitacijska}} = -2 E_{\text{notranja}}$
- pogoj za krčenje:

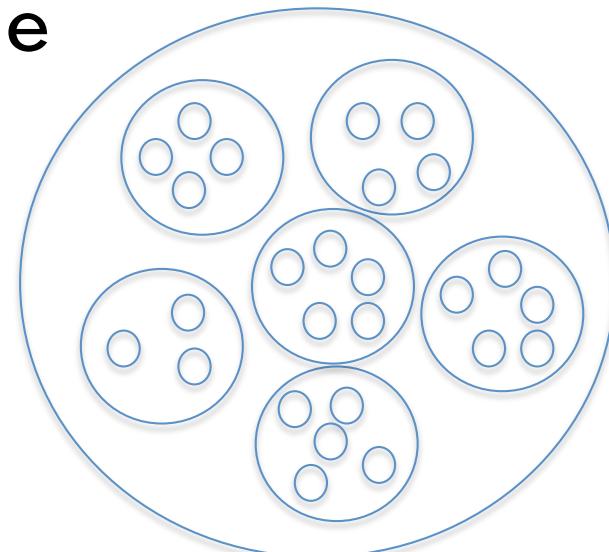
$$M > M_{\text{Jeans}} \propto T^{3/2}/\rho^{1/2}$$

tipična $M \gg M_{\text{Sonca}}$:

iz enega oblaka nastane večje število zvezd

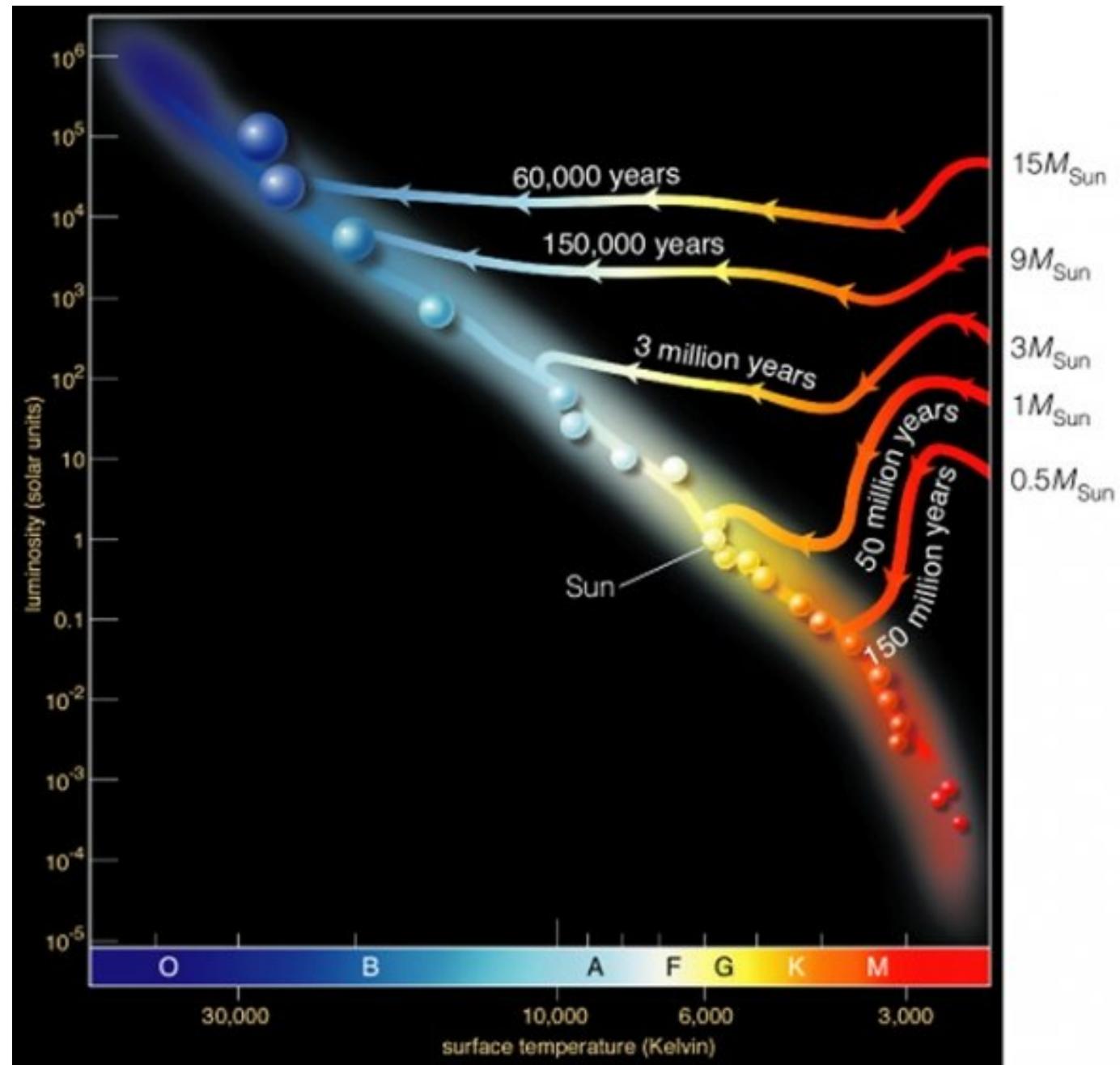
Fragmentacija oblaka

- izotermno krčenje – M_{Jeans} pada – fragmenti
- gosti, postaja neprozoren $M > M_{\text{Jeans}} \propto T^{3/2}/\rho^{1/2}$
- T narašča – M_{Jeans} narašča
- fragmentacija se ustavi – заметки зvezd
- krčenje protozvezd se nadaljuje
- še naprej segrevajo...

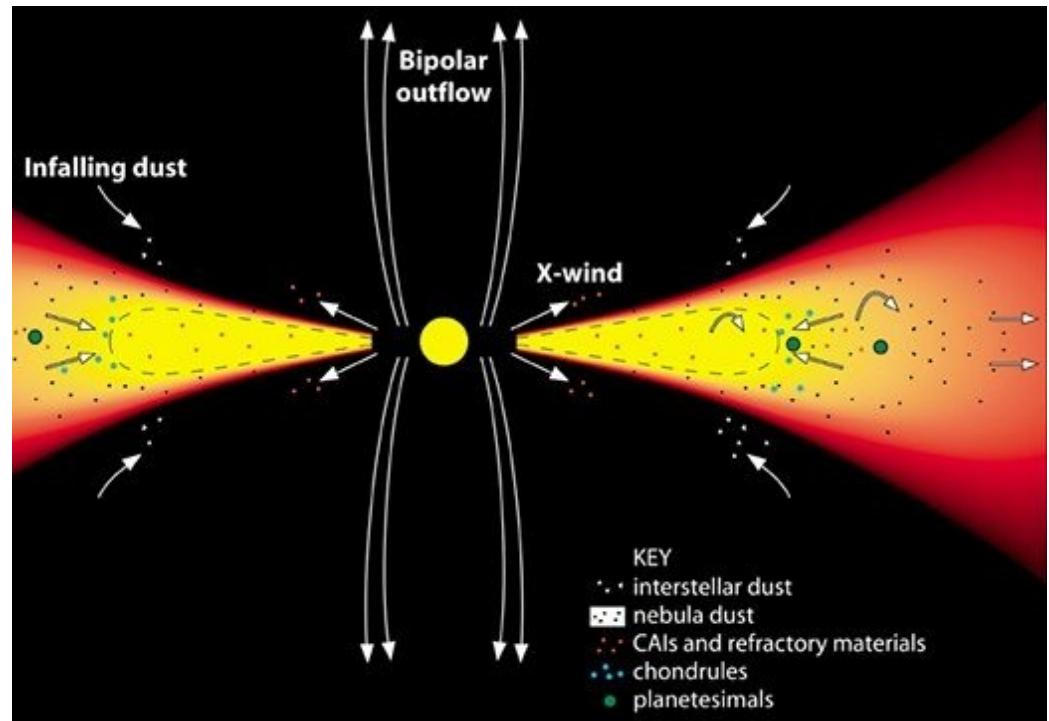
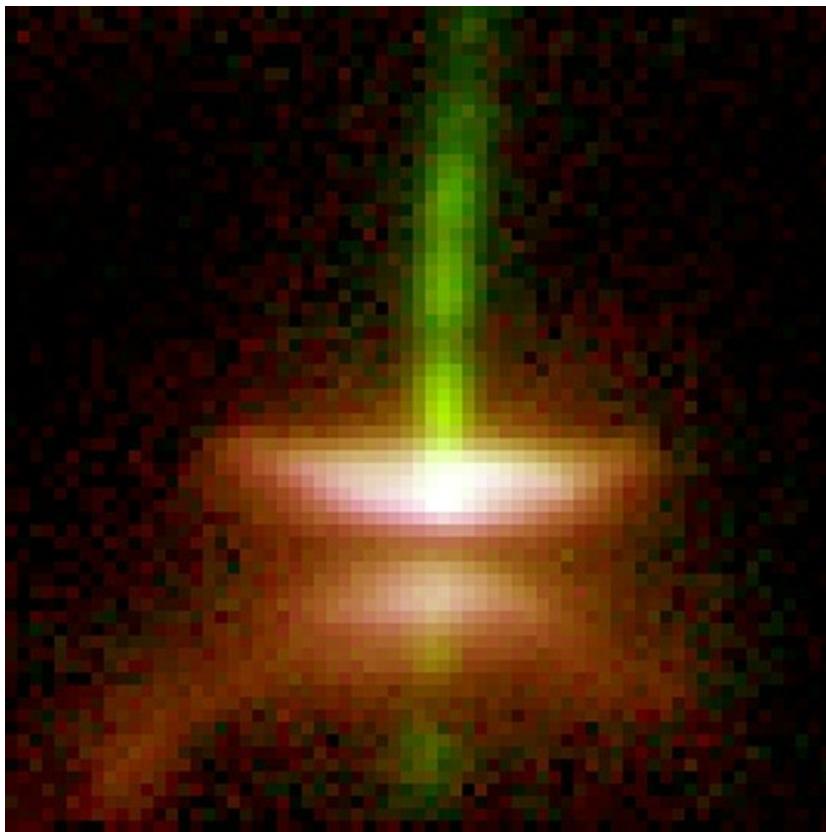

- vir energije
– krčenje
- energija se prenaša s konvekcijo, nato tudi s sevanjem – T na površini narašča

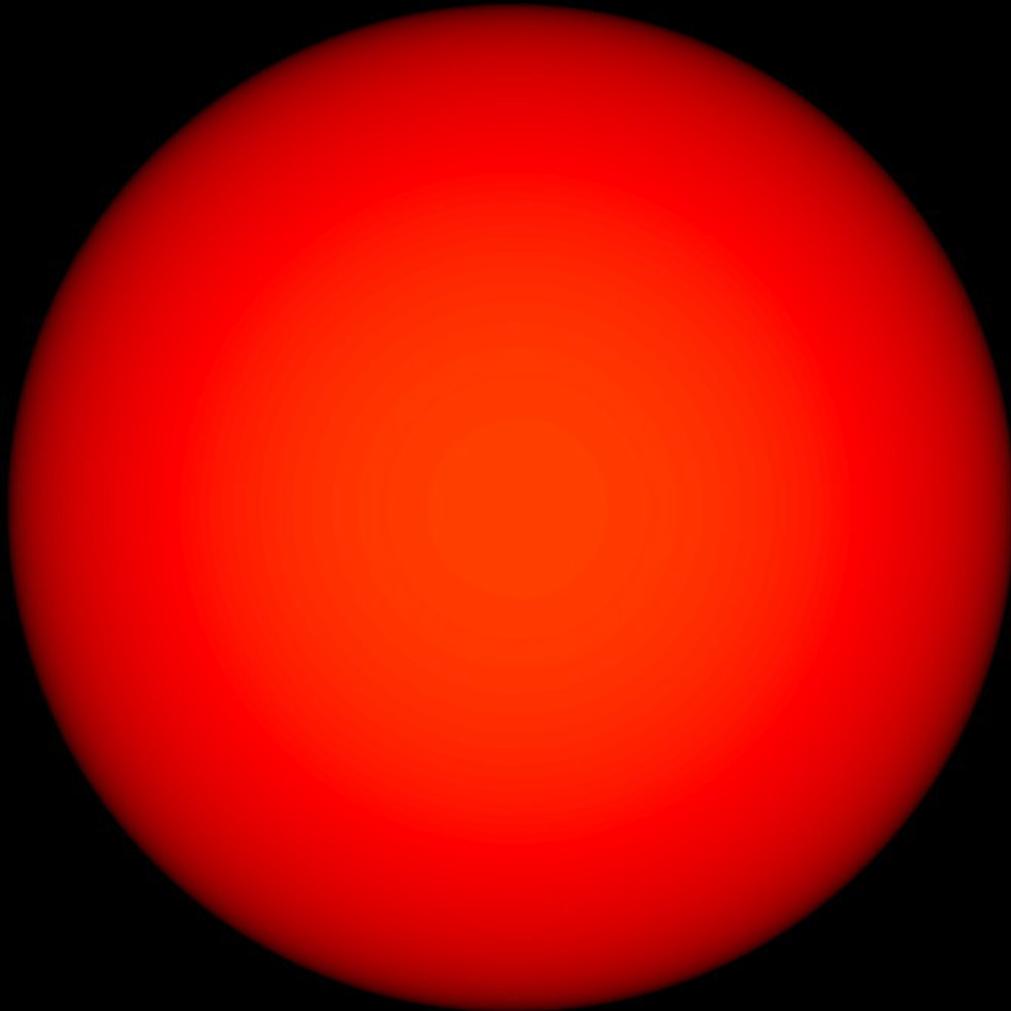
- T narašča tudi v sredici
– stečejo jedrske reakcije zlivanja H v He – **zvezda!**

plin in prah okoli mladih zvezd

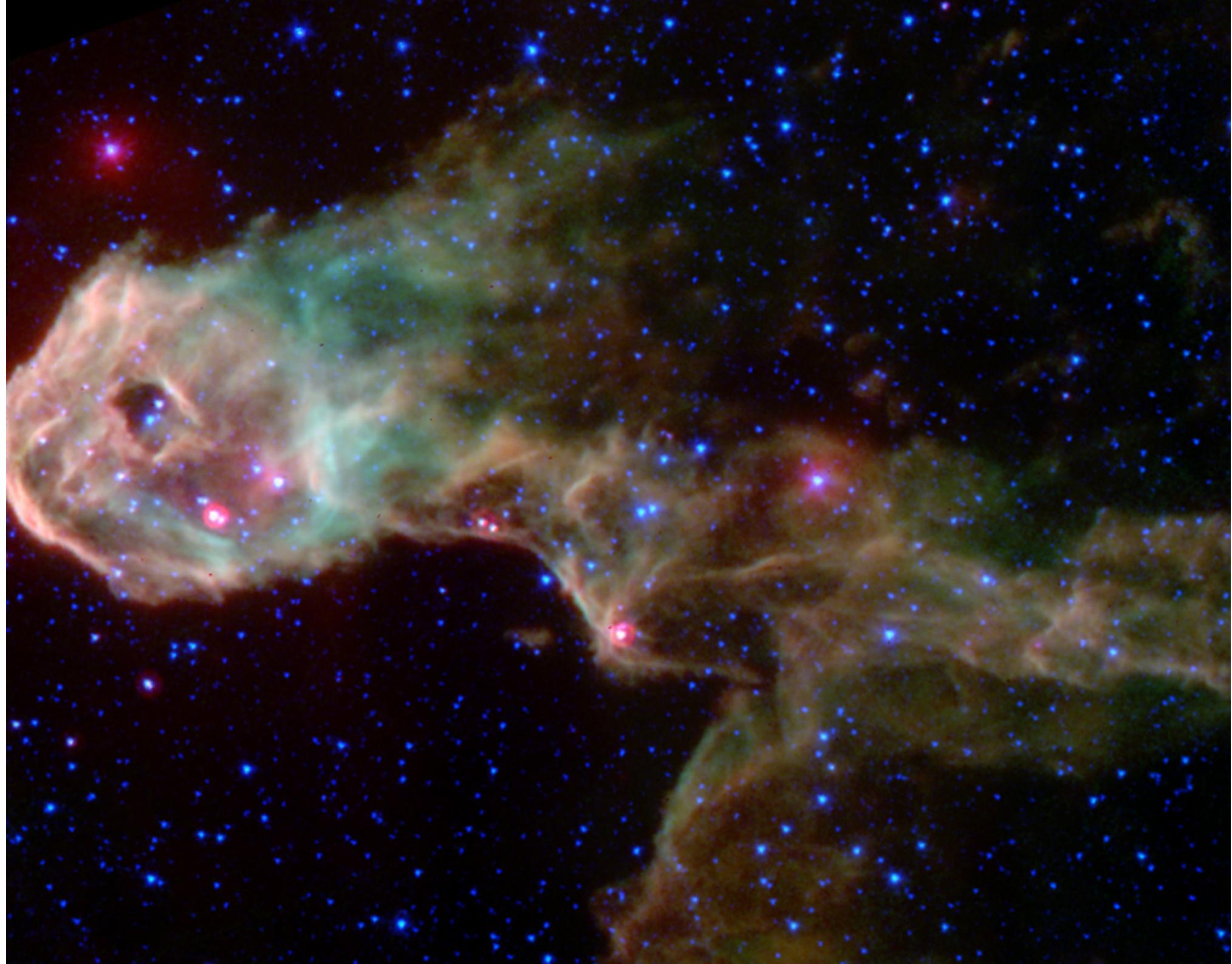
(PSRD graphic by Nancy Hulbert, based on a conceptual drawing by Edward Scott, Univ. of Hawaii.)

Matthew Bate UNIVERSITY OF EXETER

<http://www.astro.ex.ac.uk/people/mbate/Research/Cluster/cluster500RT.html>

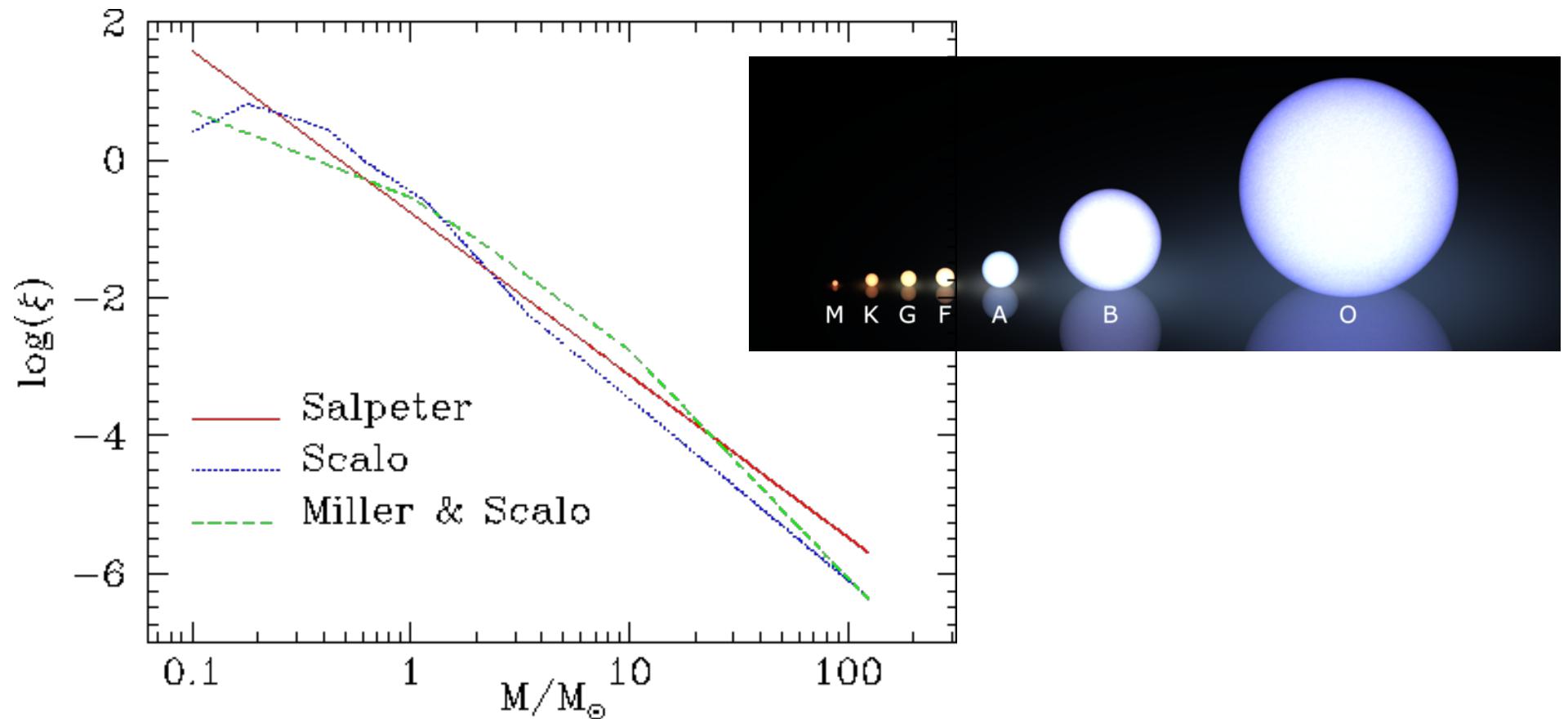

UV
Strömgre
nova sfera

meglica
Rozeta

skupina zvezd, ki se v ≈ 100 Mlet razsuje (kroglaste dalj)
v skupini so zvezde z različnimi masami:
 $0.08 M_{\odot}$ (rjava pritlikavka) - $150 M_{\odot}$
veliko manj masivnih, malo masivnih:

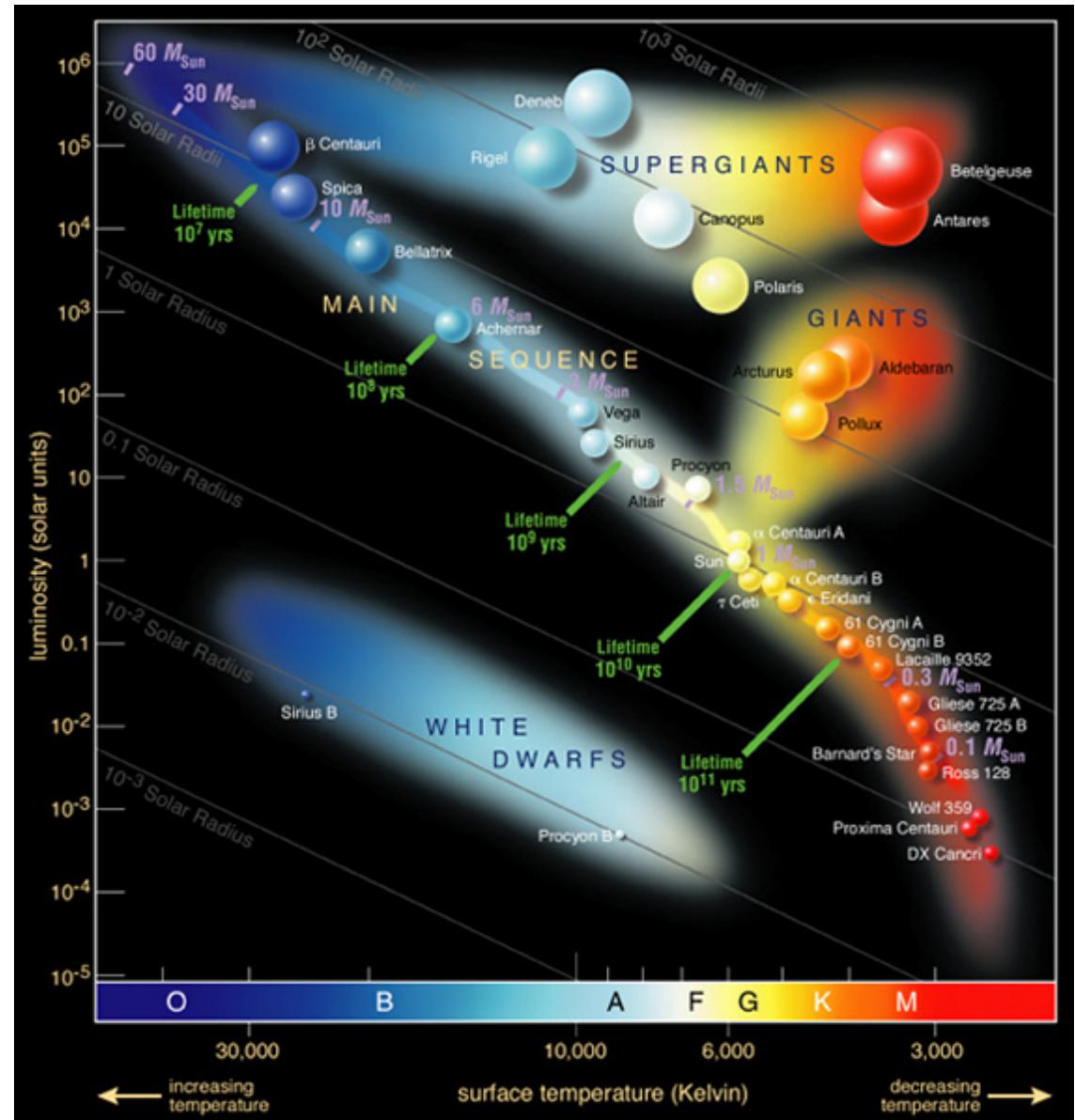
Glavna veja HR diagrama

najbolj mirna faza
življenja zvezde

glavni parameter,
ki določa zvezdo je
masa

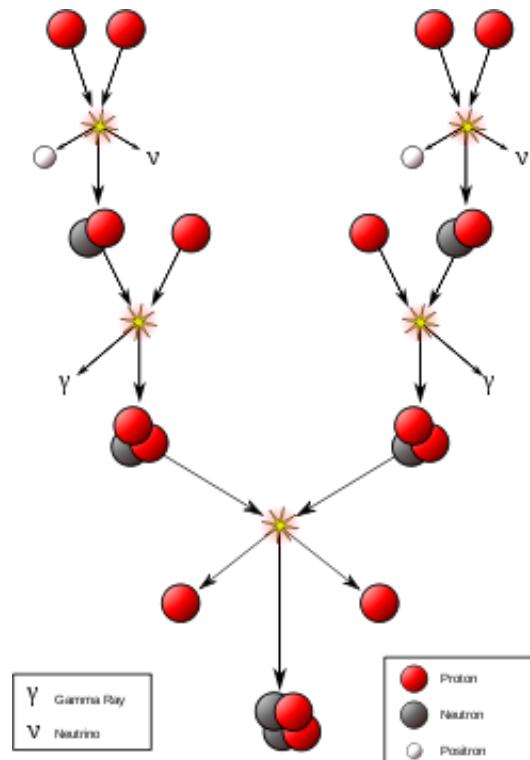
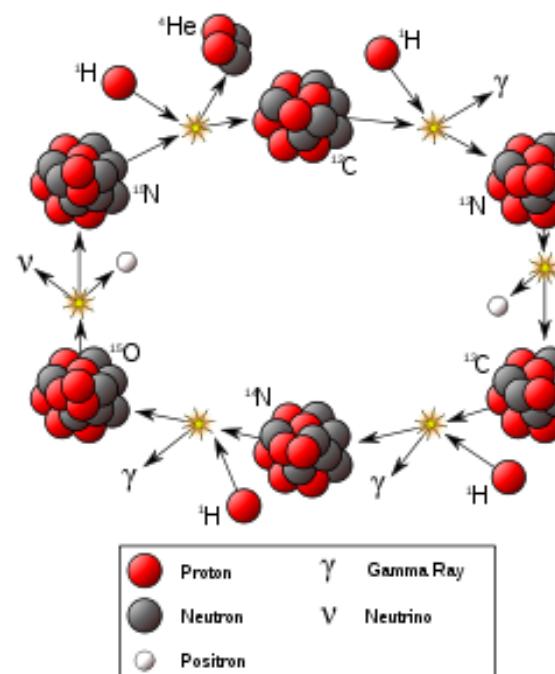
v grobem velja:

$$L \propto M^{3.8}$$

zivanje H v He

- p-p veriga
- CNO cikel

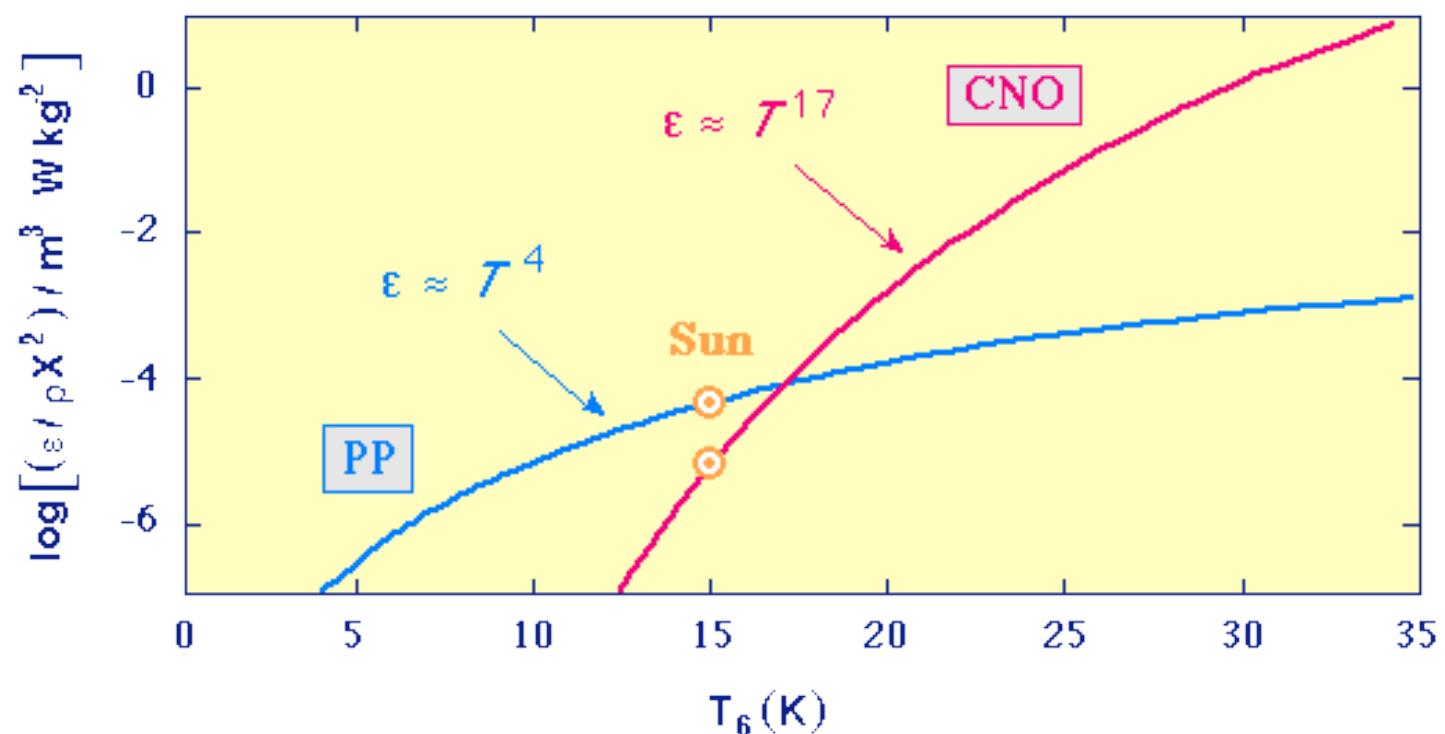
Skupni rezultat: $4 {}^1\text{H} \rightarrow {}^4_2\text{He} + 2 \text{e}^+ + 2 \nu_e + \gamma + 26.8 \text{ MeV}$

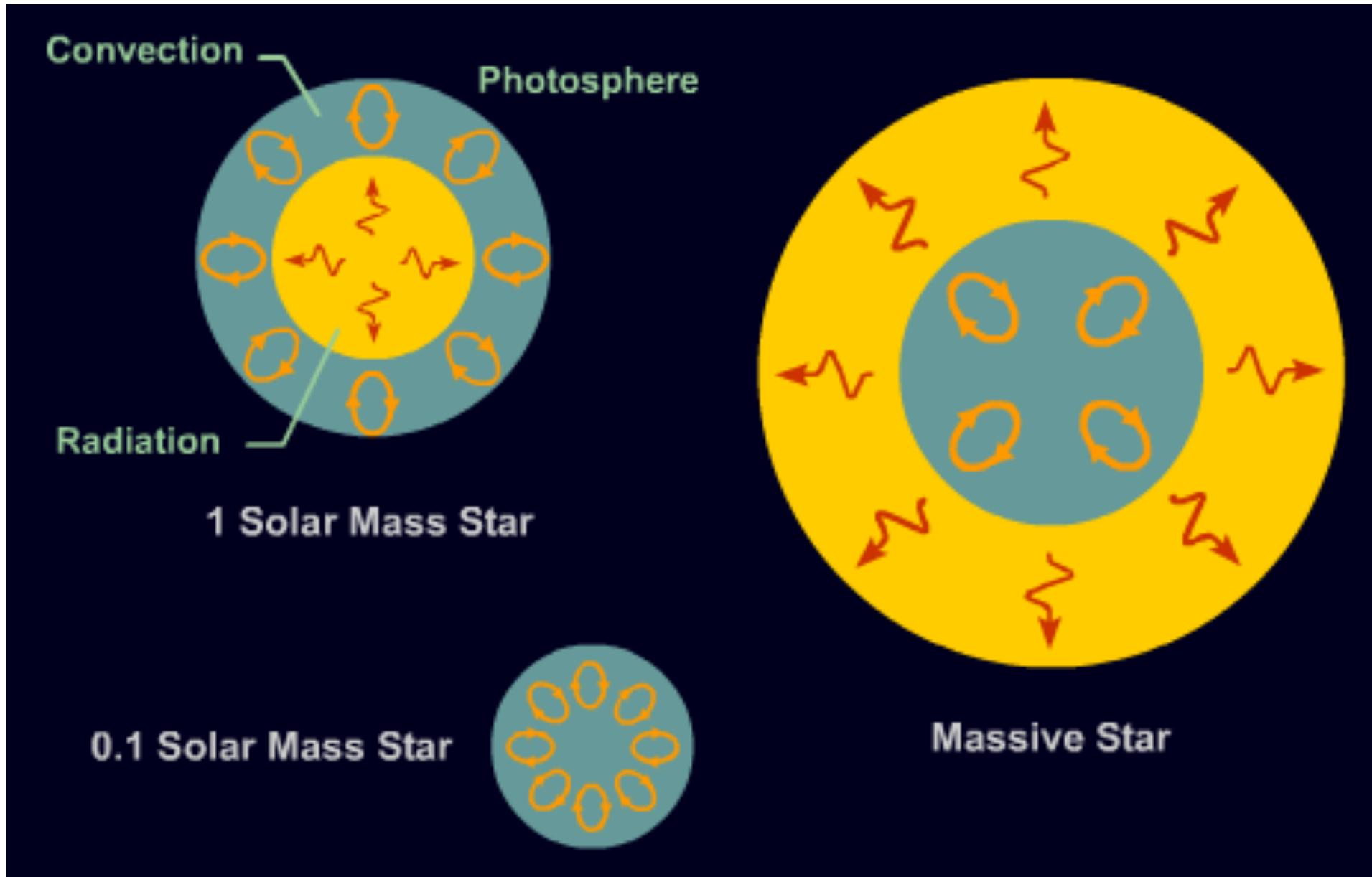
- p-p veriga: začne pri $T \sim 4$ MK

$$\epsilon \propto T^4 \quad (\epsilon = E/m)$$

- CNO cikel: začne pri $T \sim 13$ MK

$\epsilon \propto T^{20}$ - v masivnih zvezdah ($M > 1.3M_S$)!

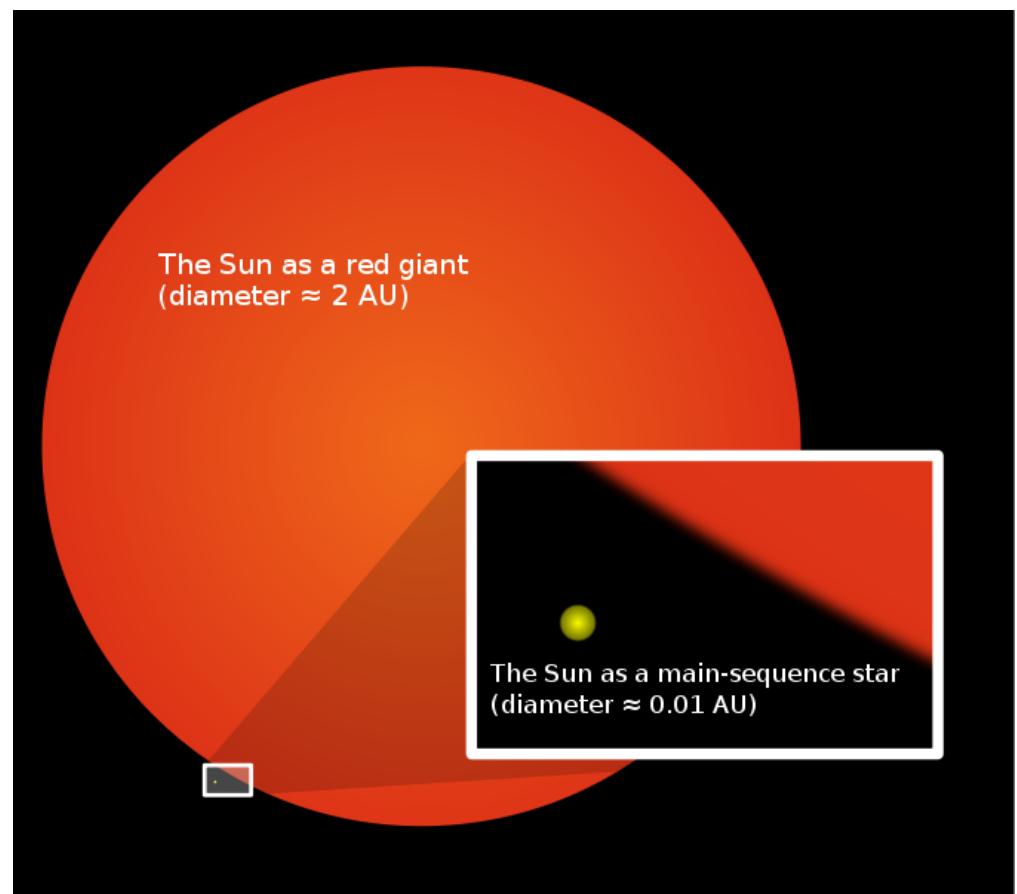
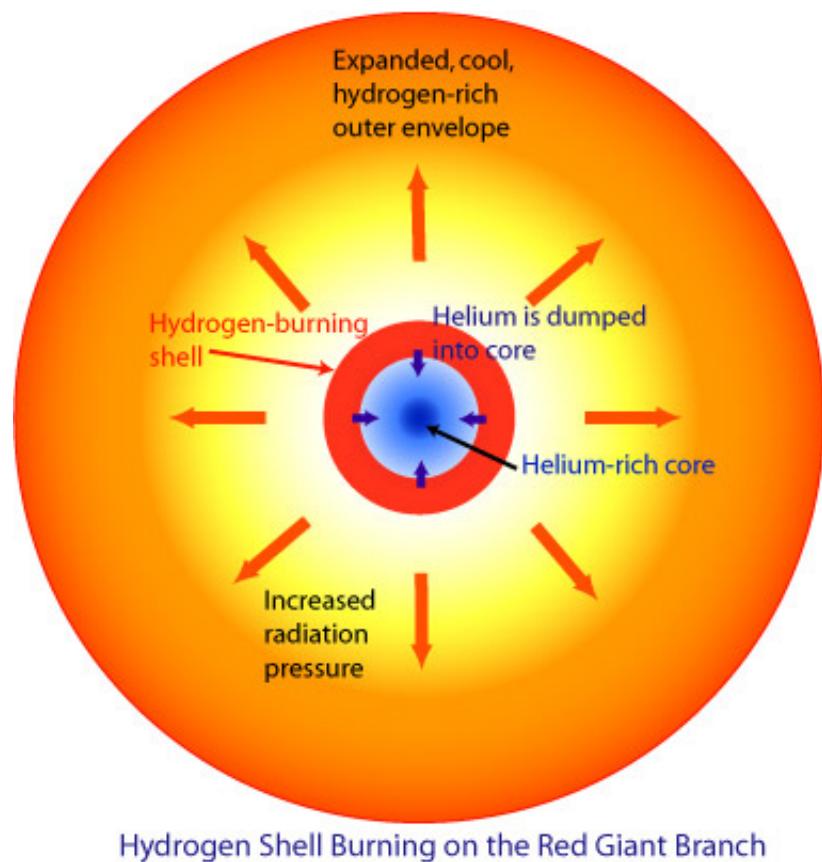
masivne zvezde svetijo veliko močneje in hitreje izčrpajo zalogo goriva:

Spectral Class:	Solar Masses:	Solar Luminosity:	Temperature:	Solar Radii	Time on Main Sequence (million years):
O5	40	400,000	40,000 K	13	1.0
B0	15	13,000	28,000 K	4.9	11
A0	3.5	80	10,000 K	3.0	440
F0	1.7	6.4	7,500 K	1.5	2,700
G0	1.1	1.4	6,000 K	1.1	8,000
K0	0.8	0.46	5,000 K	0.9	17,000
M0	0.5	0.08	3,500 K	0.8	56,000

masivne zvezde živijo na glavni veji kratek čas!

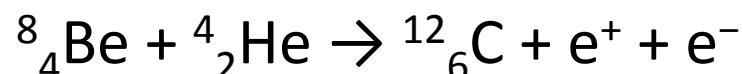
ko zmanjka vodika....

- sredica krči, T narašča, gojenje vodika v ovojnici, zunanje plasti napihujejo – rdeča orjakinja

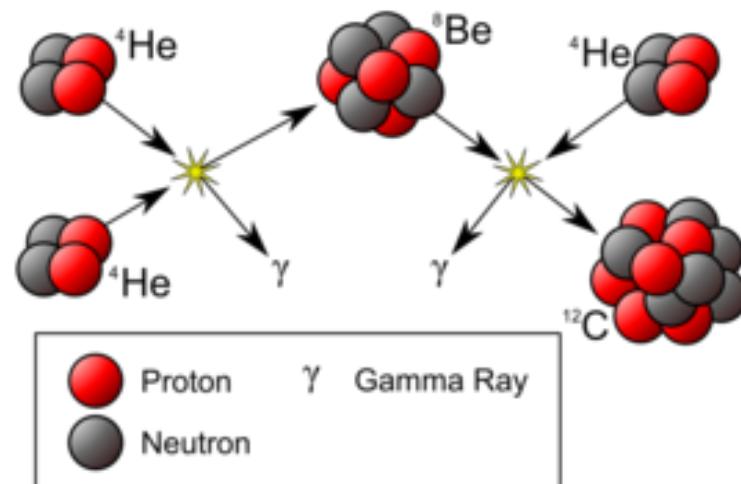

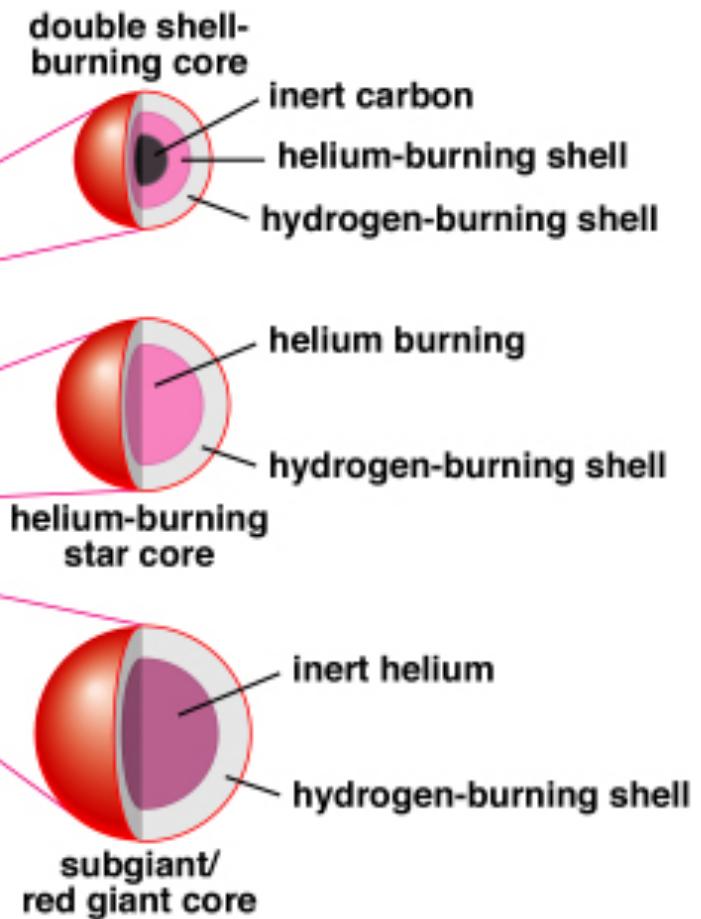
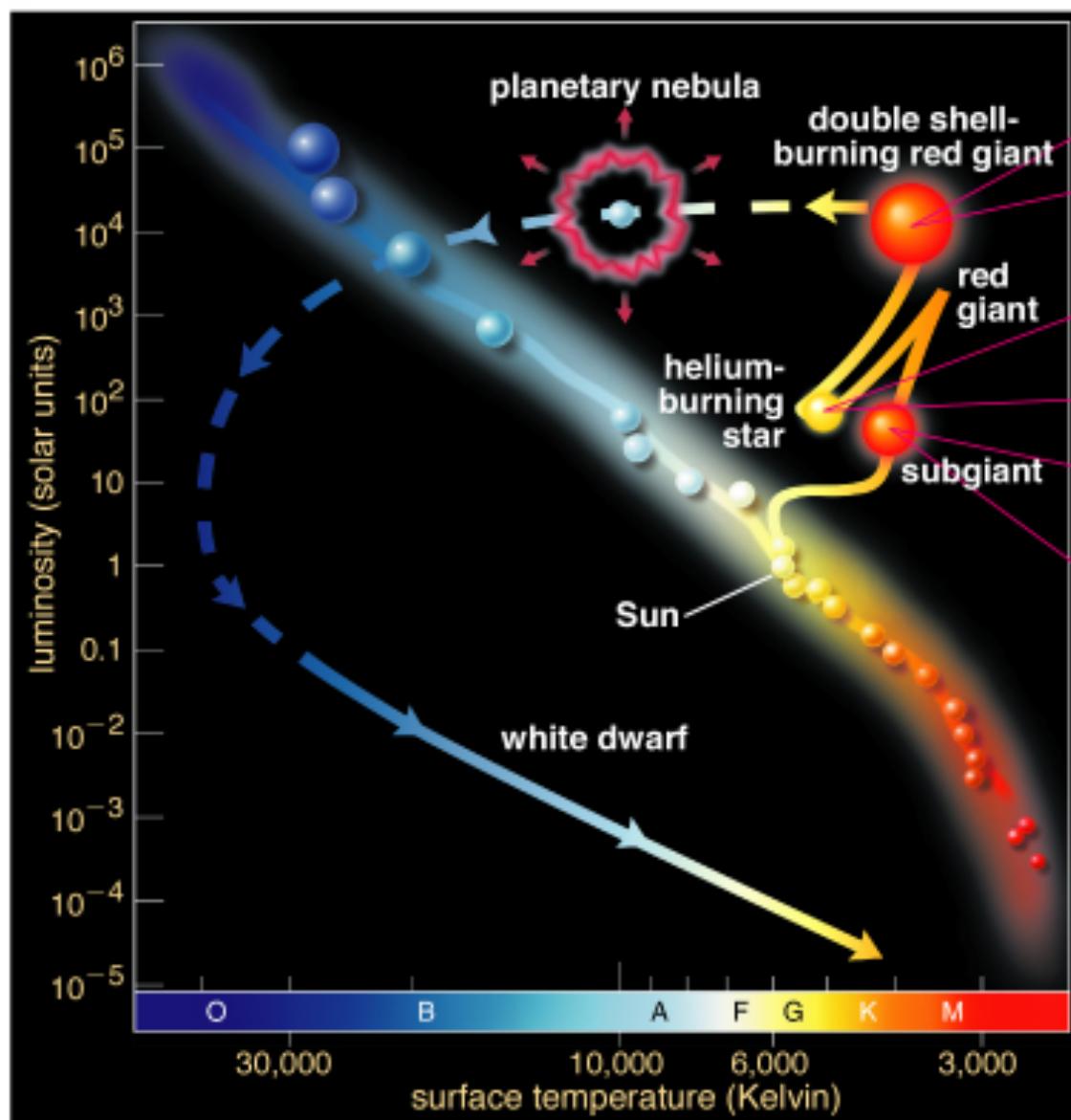
vžig He

- He sredica se veča do maksimalne možne, nato se krči in segreva
- vžig (blišč) helija pri $T \sim 100$ MK

trojni alfa proces

Copyright © Addison Wesley

planetarna
meglica
sredica – bela
pritlikavka

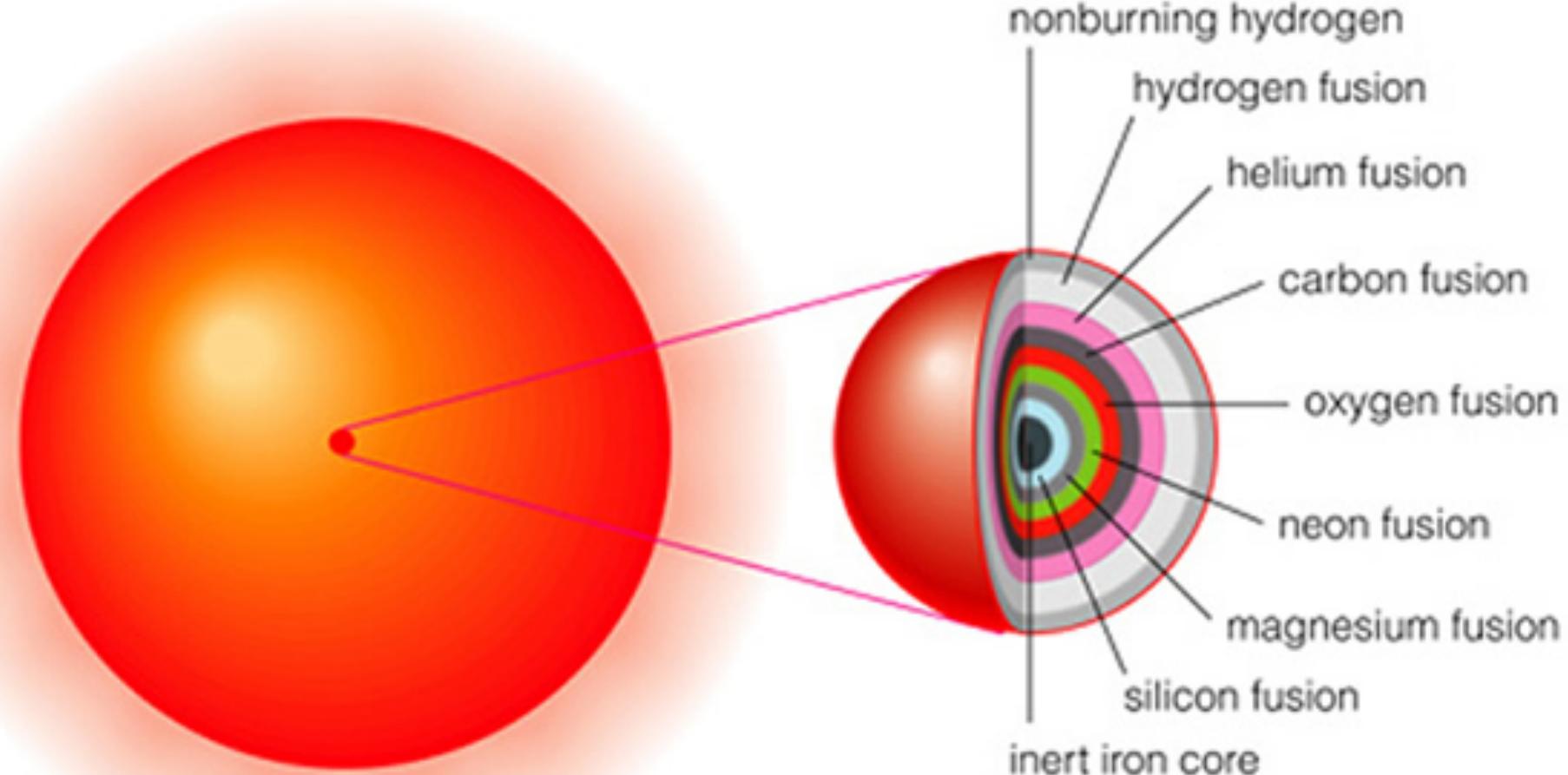
končno stanje
manj masivnih
zvezd

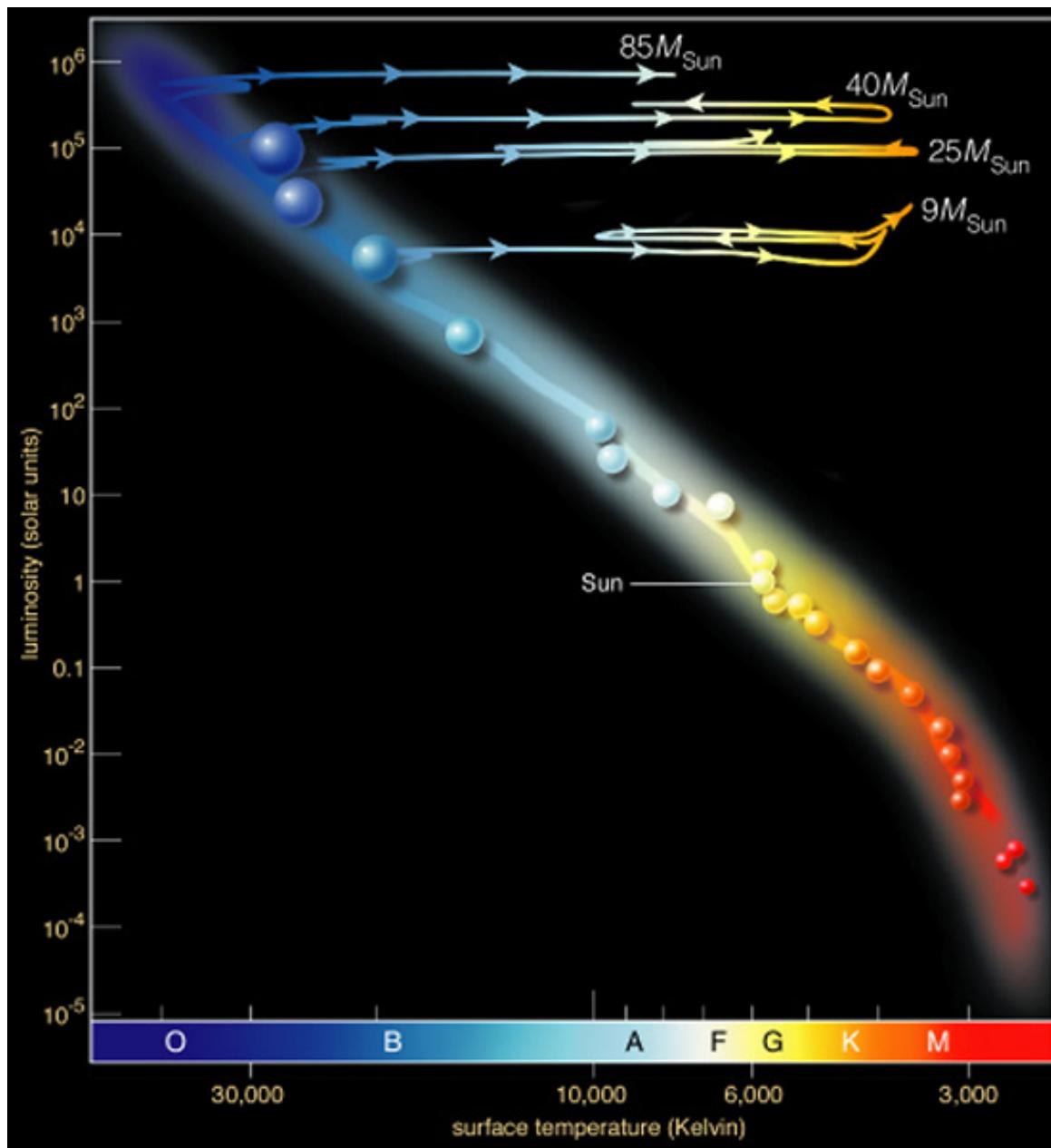
$M \leq 1.4 M_{\odot}$

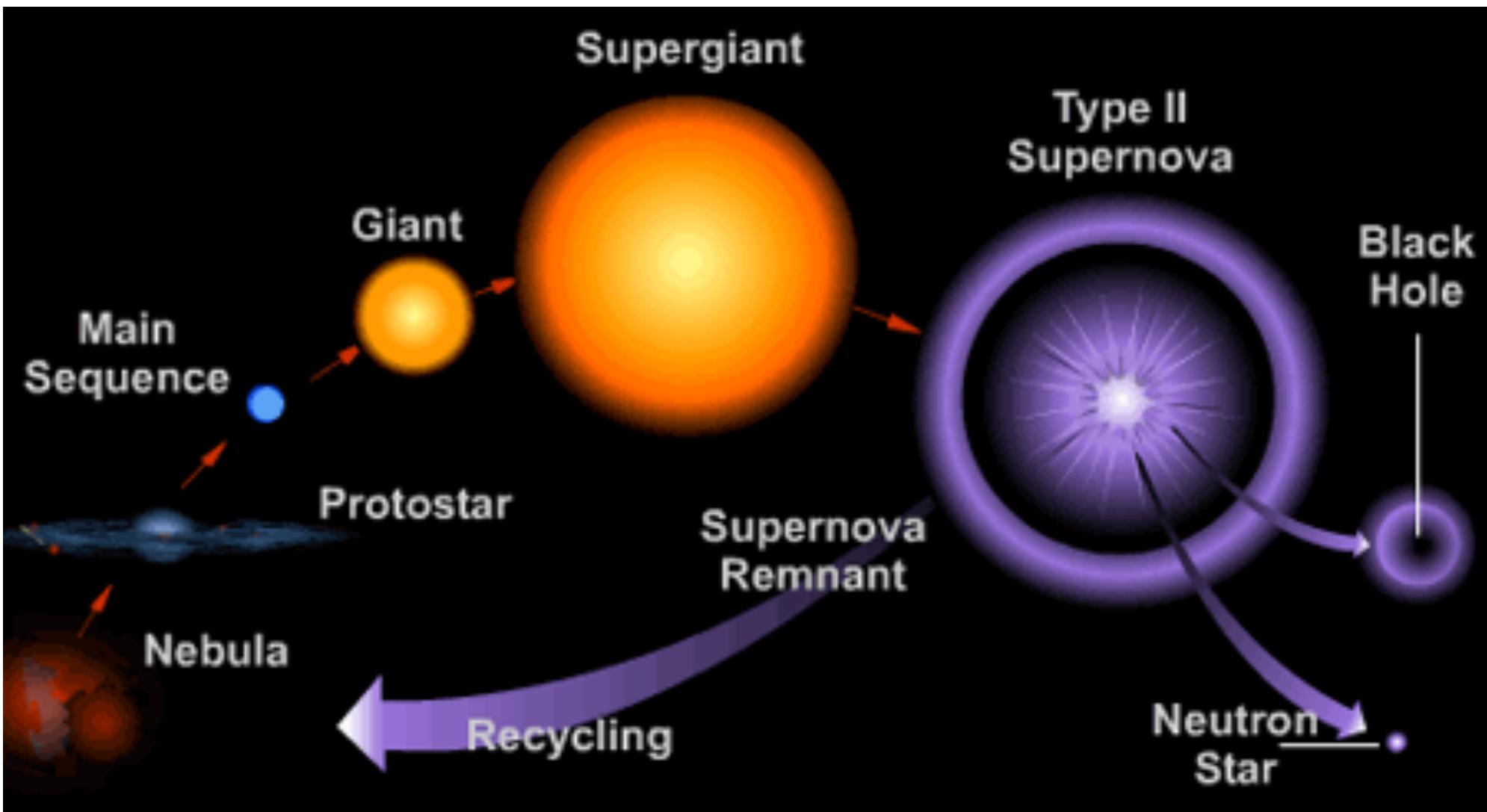
masivne zvezde

- gredo skozi višje cikle gorenja – ogljik, neon, kisik, silicij
 - višja T in ρ , višja M
 - krajši čas
-
- zlivanje se ustavi pri železu
 - končni produkt:

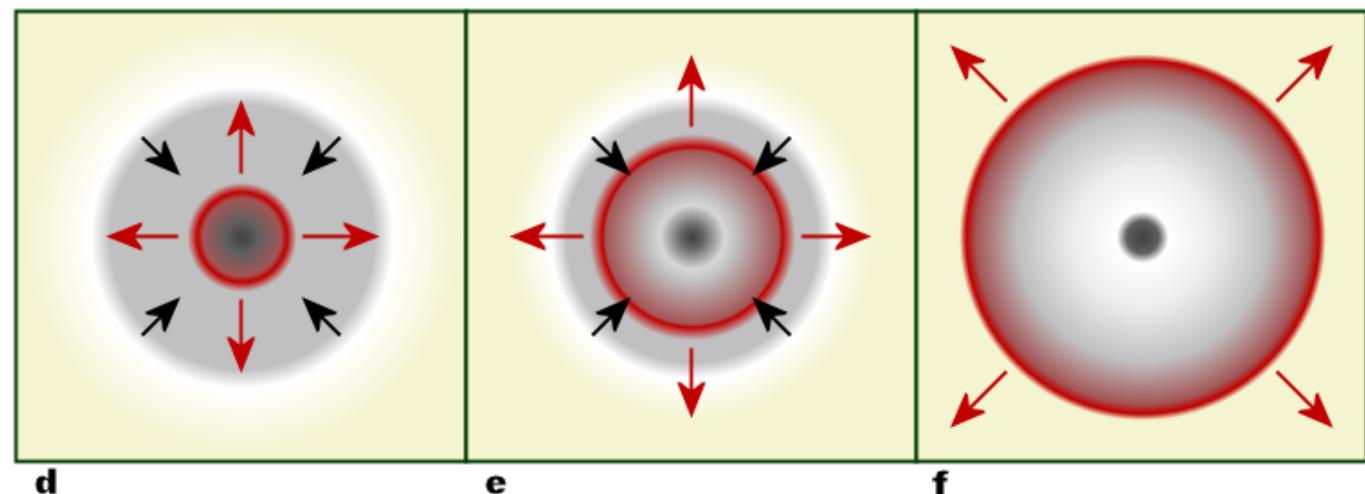
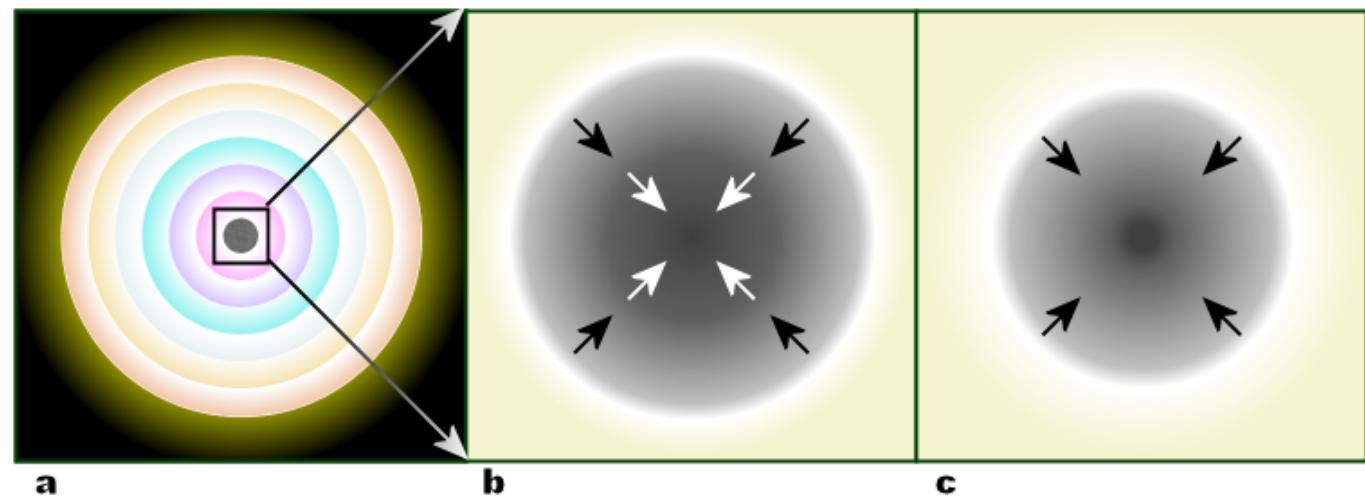

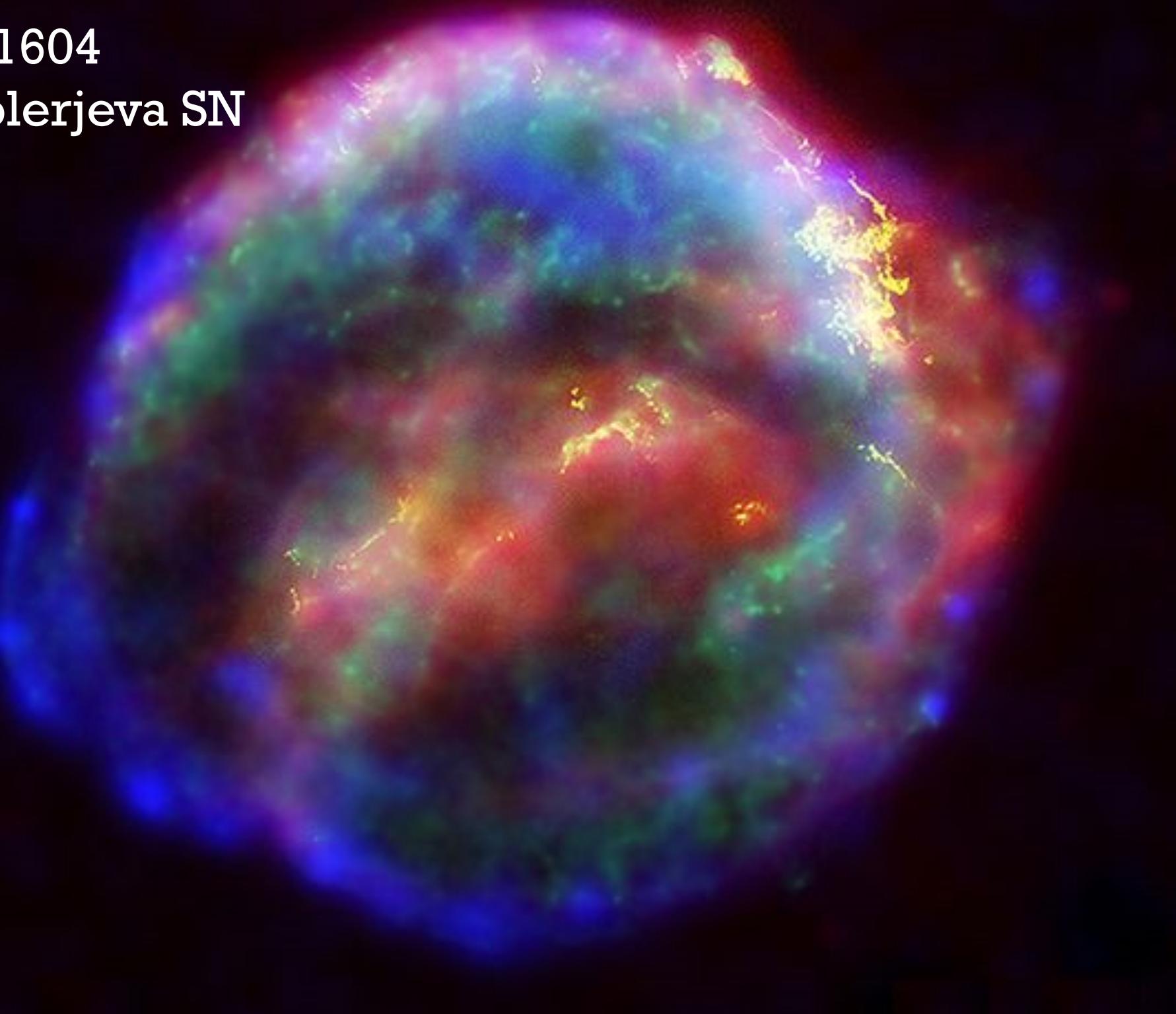

Eksplozija supernove

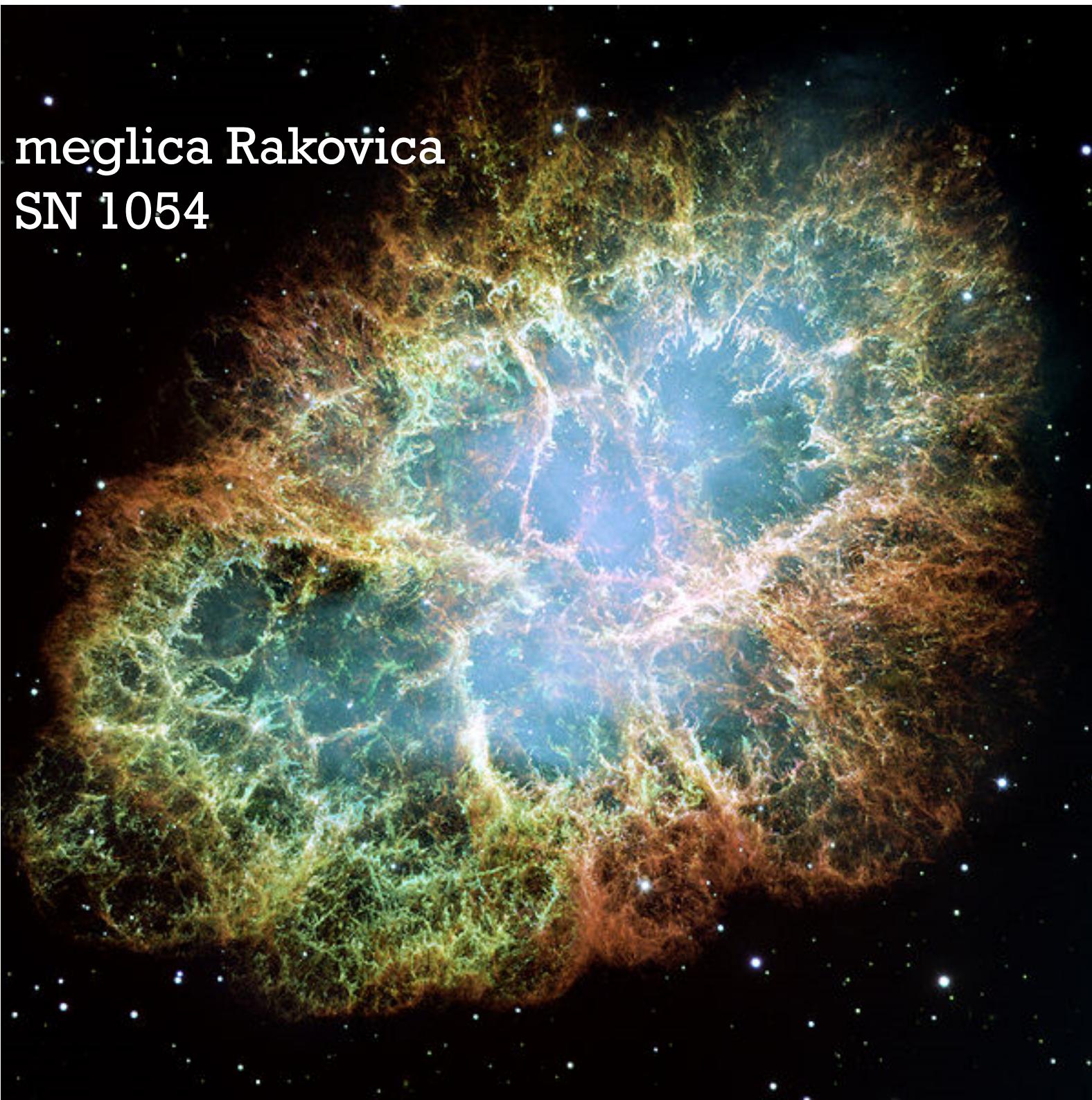
- goriva zmanjka, sredica se skrči na nekaj 10 km → ogromna gravitacijska energija
- eksplozija supernove:
Tip II, Tip Ib, Ic
- sredica – nevtronska zvezda ali črna luknja – končni stanji masivnih zvezd

SN 1604
Keplerjeva SN

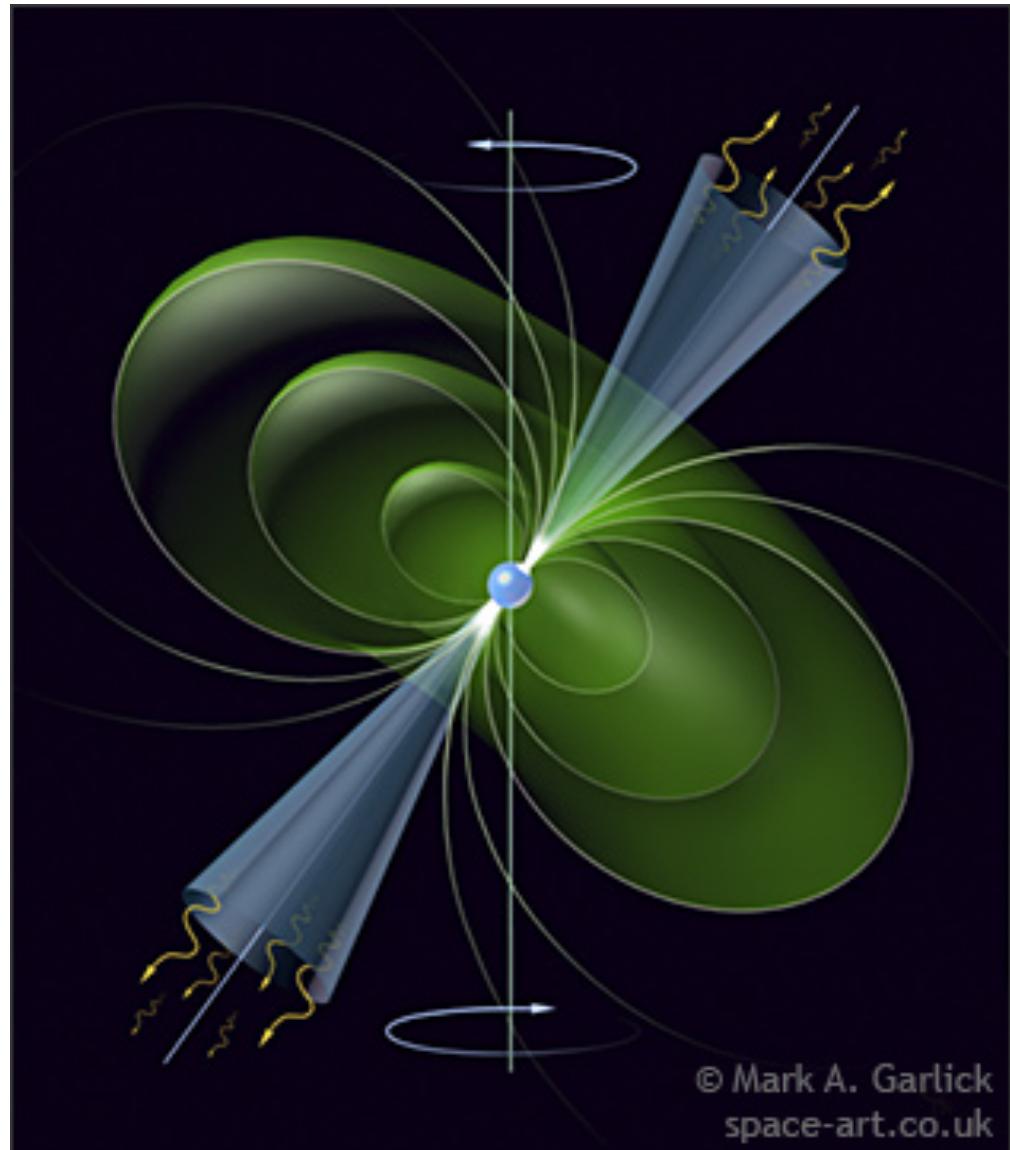

meglica Rakovica
SN 1054

nevtronska zvezda

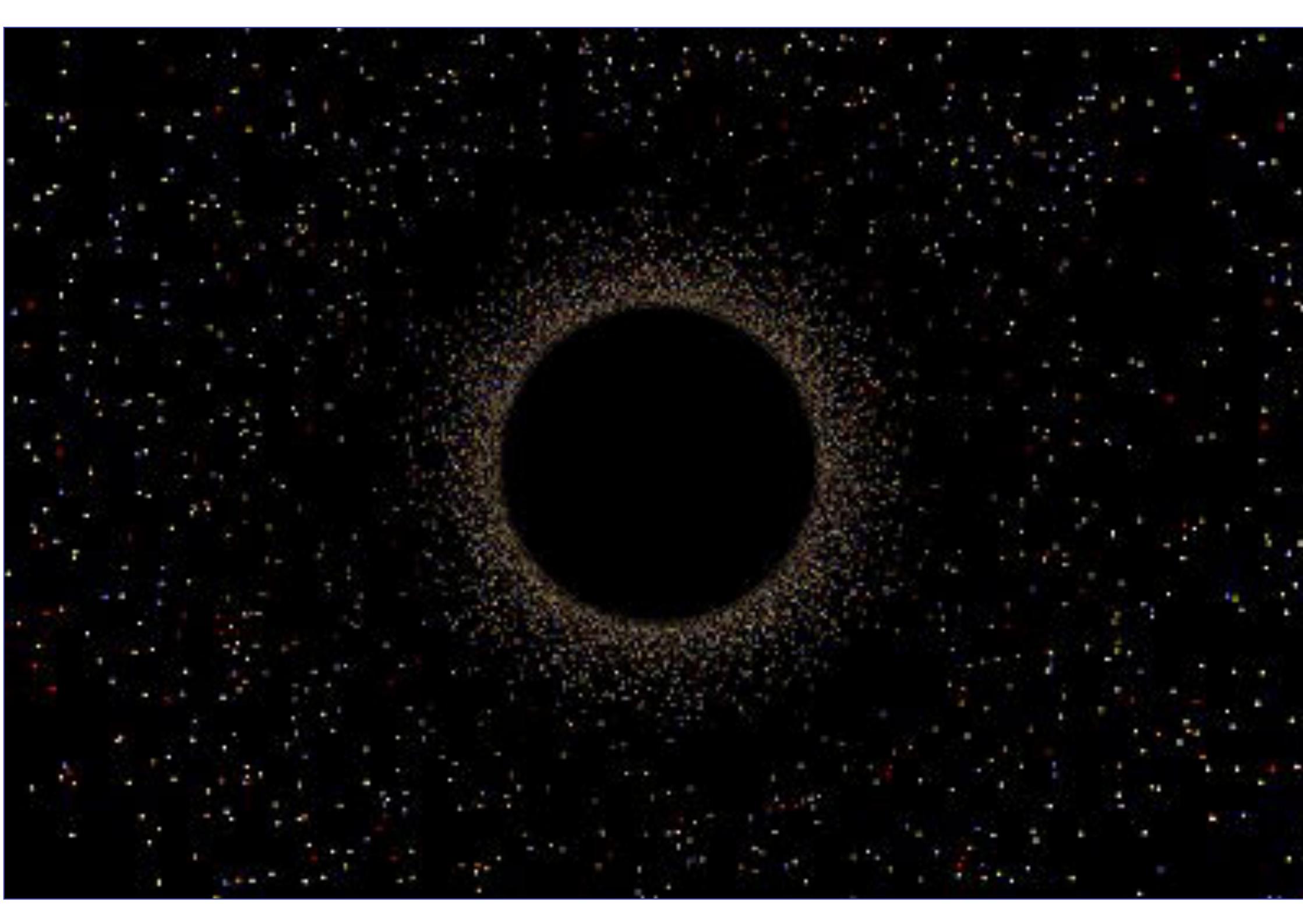
- mlada nevtronska zvezda z močnim magnetnim poljem – pulzar
- $1.4 M_{\odot} < M \leq \approx 2 M_{\odot}$

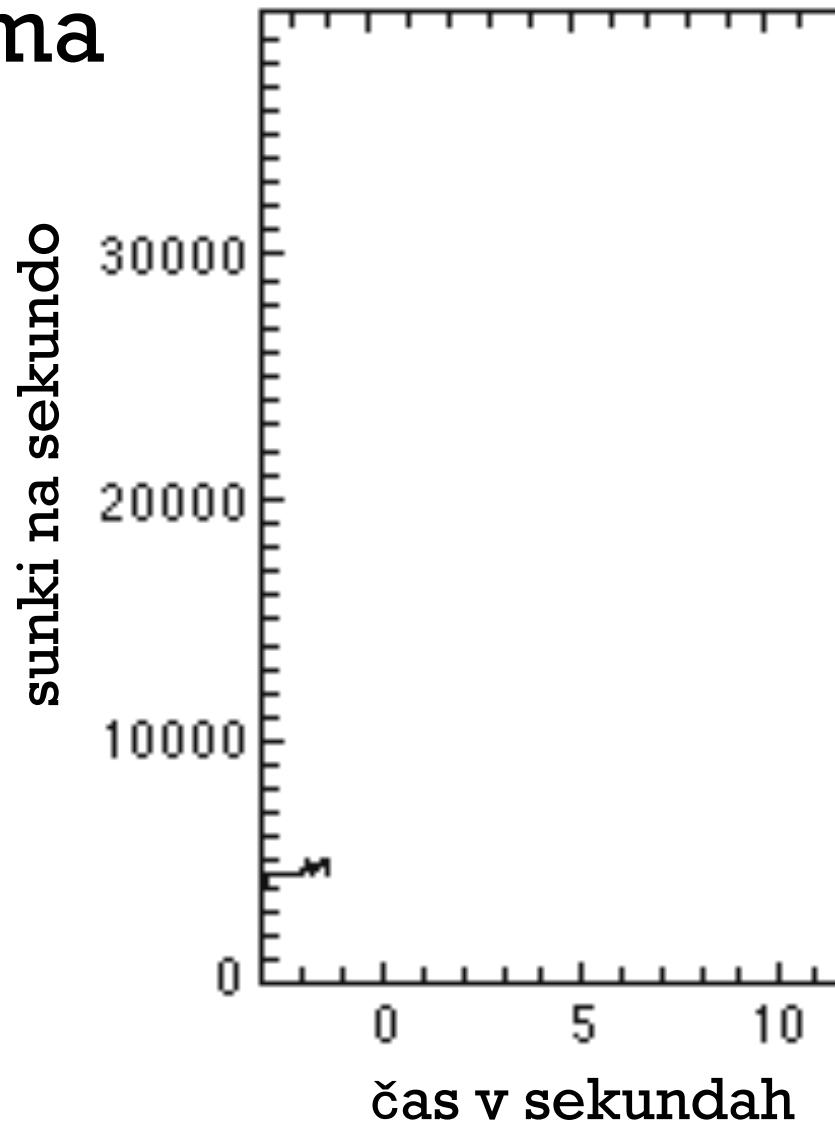
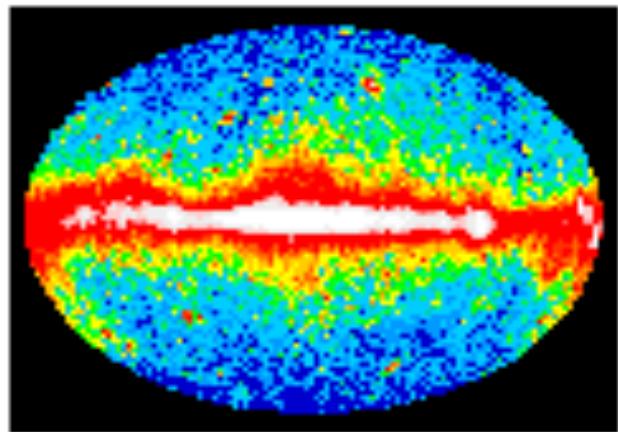
© Mark A. Garlick
space-art.co.uk

črna luknja

?

Izbruhi sevanja gama

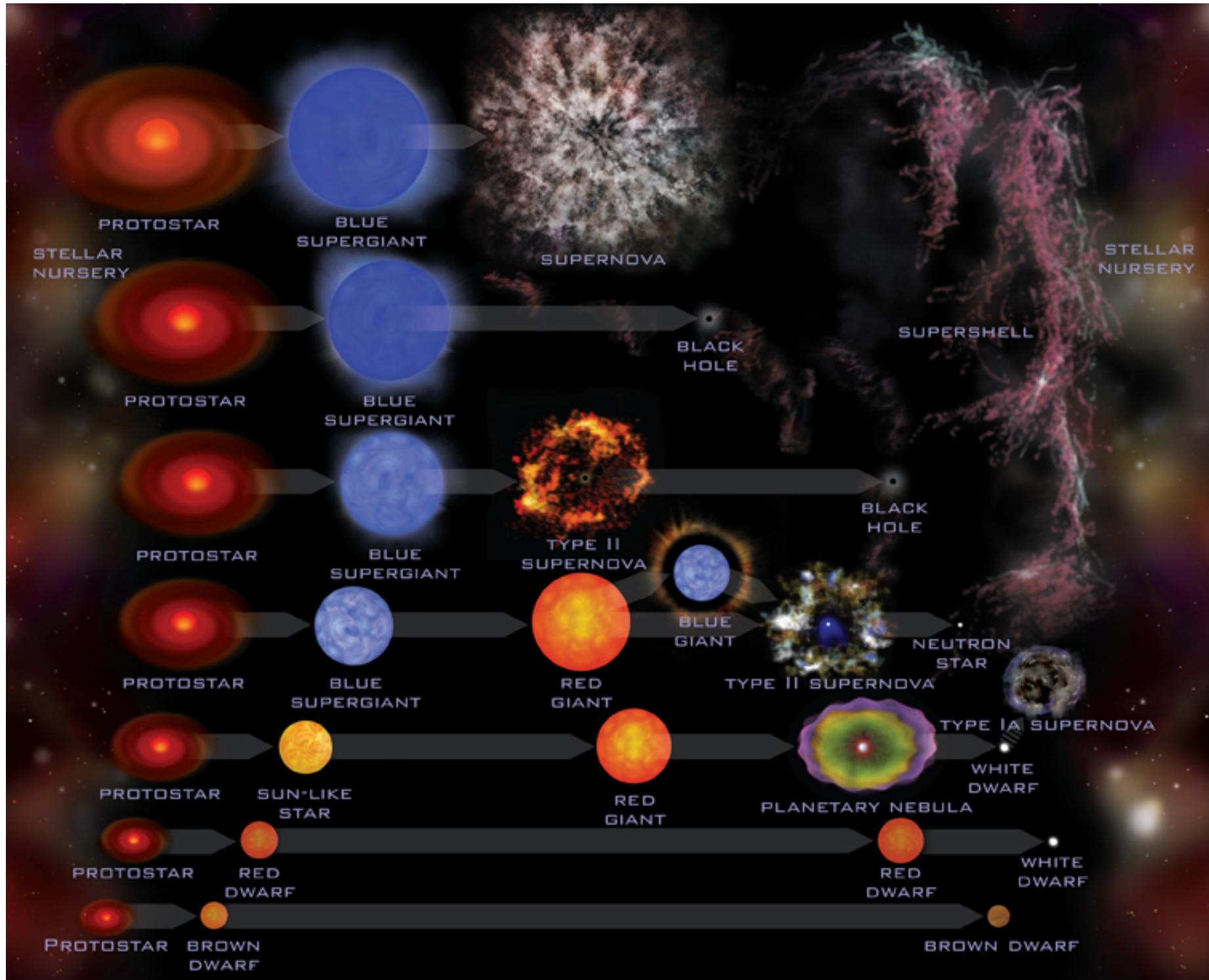

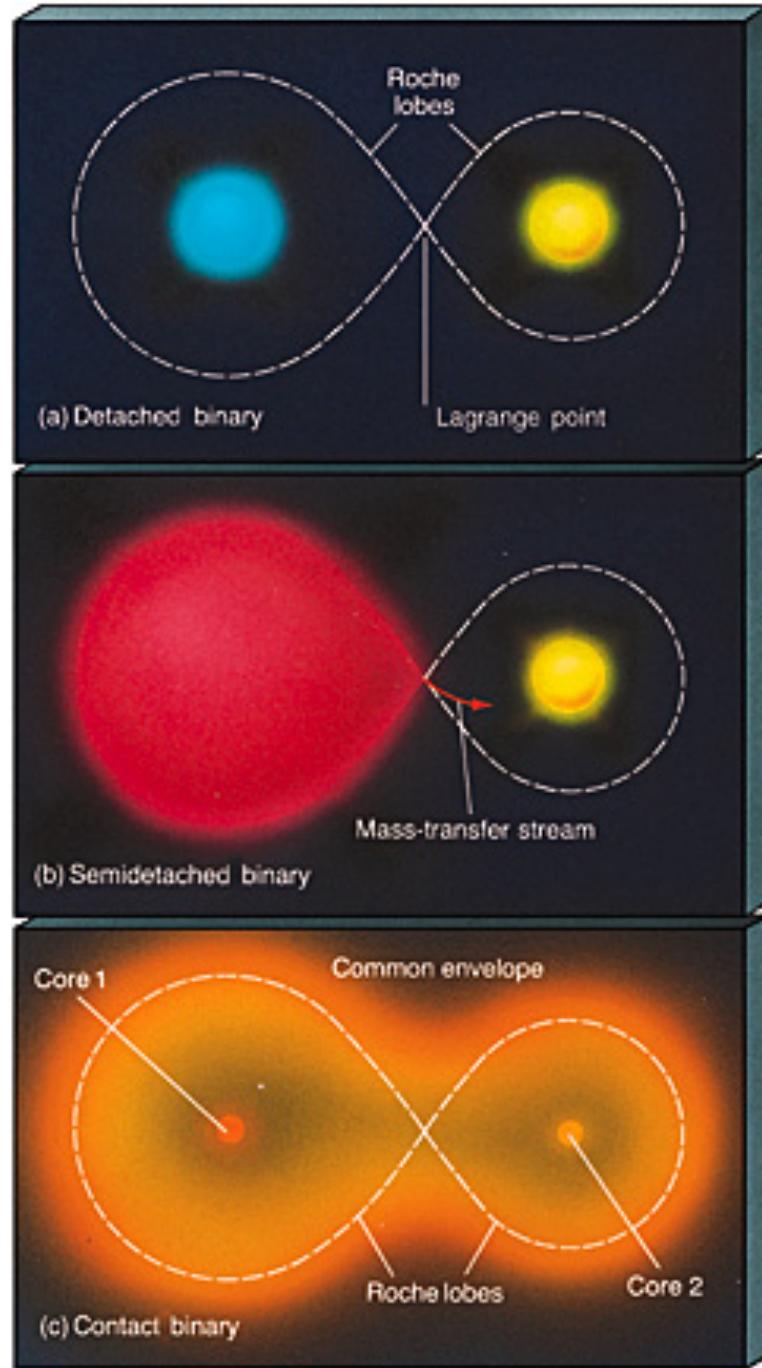
Vir: NASA

kolaps zvezde

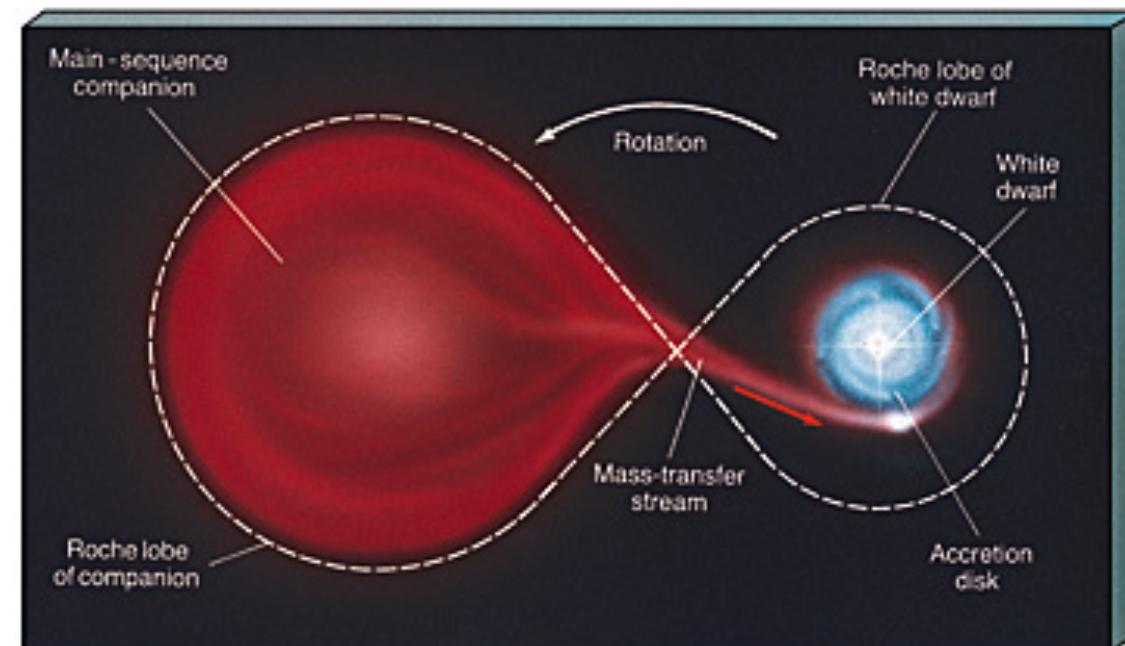
http://www.nasa.gov/mpg/69479main_collapsar.mpg

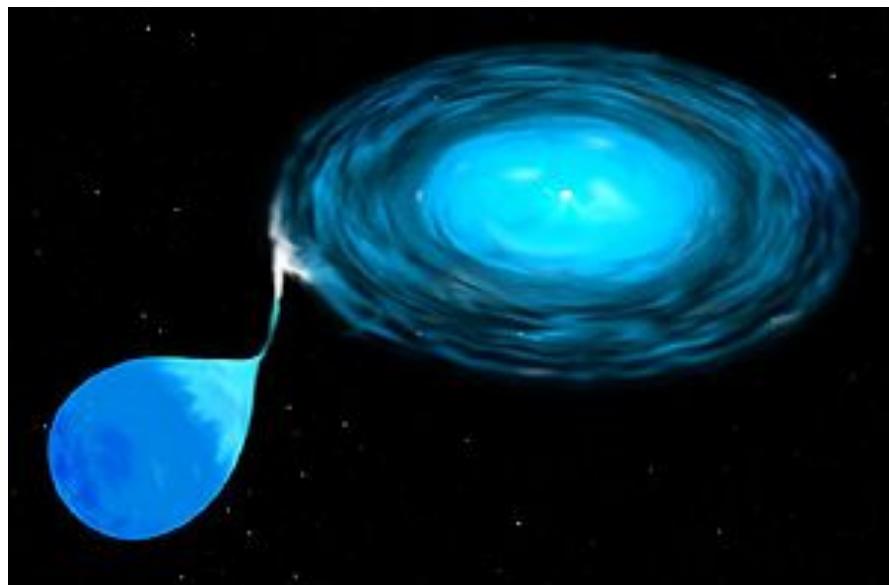

Razvoj dvojnih zvezd

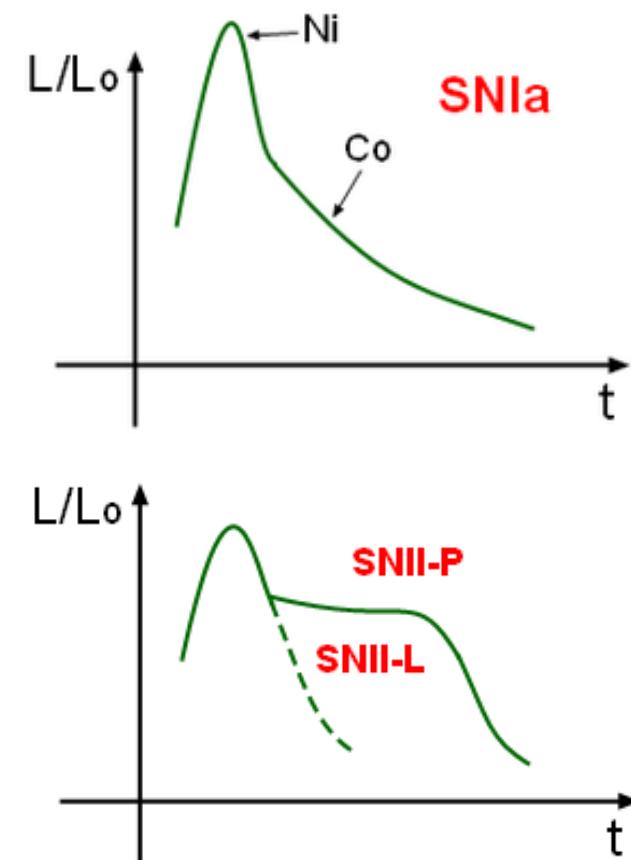
- medsebojni vpliv,

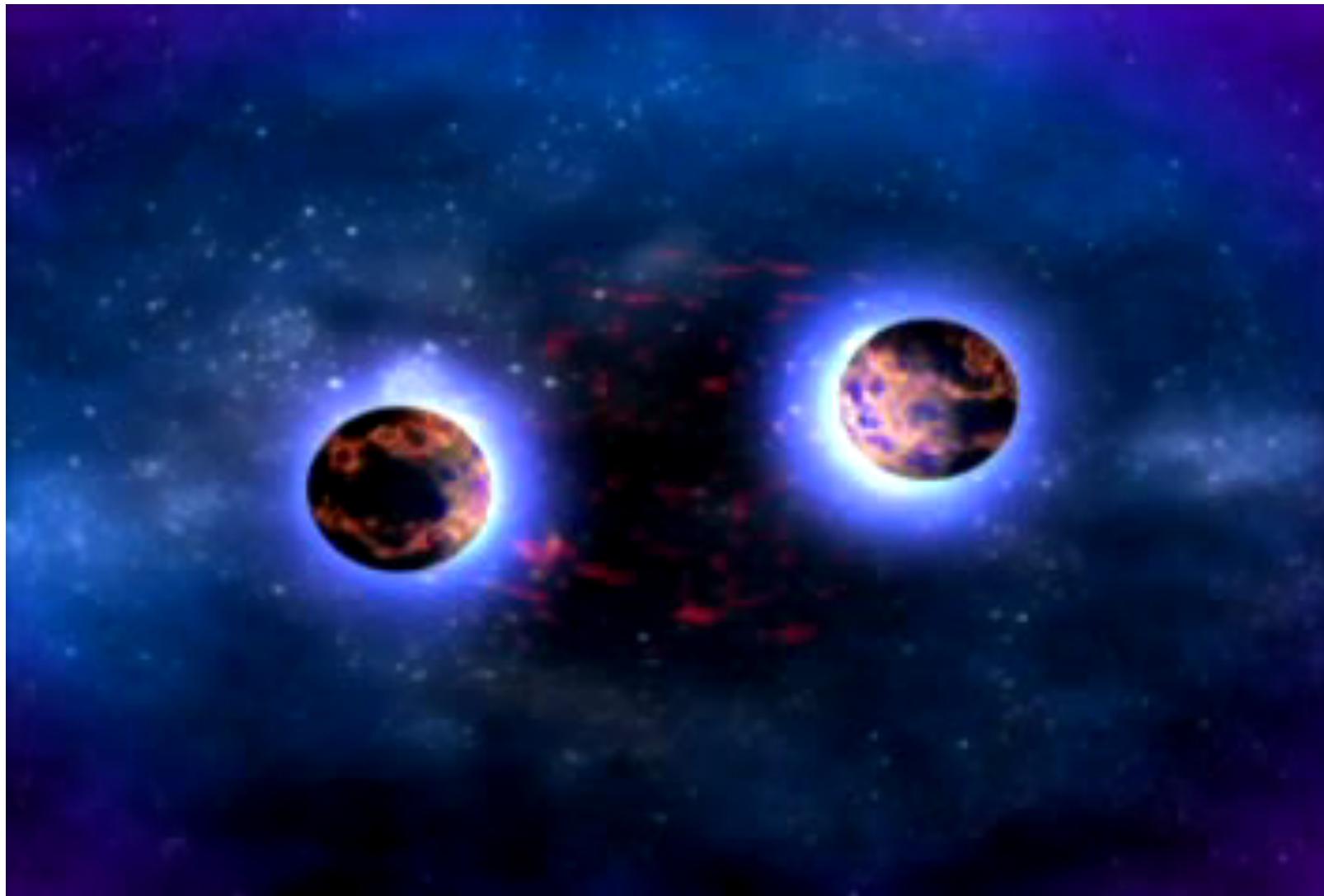
supernova Tip Ia

standardni svetilniki – merjenje
razdalj v vesolju
Nobelova nagrada za fiziko 2011

zlitje nevtronskih zvezd

http://www.nasa.gov/mpg/69476main_binary_merger.mpg

Razvoj zvezd in kemijski elementi

- v zvezdah nastanejo elementi do železa,
- v supernovah višji – do $A=254$
- eksplozija raztrese in obogati medzvezdni plin – naslednja generacija zvezd
- ljudje (v masnih %):
 - ~ 50% C
 - ~ 20% O
 - ~ 8.5% N
 - ~ 10% težjih elementov
 - ~ 11.5% H

Hvala za pozornost!

Viri slik:

- <http://shaktipotep.files.wordpress.com/2010/12/orion-constellation.jpg>
- http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8b/Morgan-Keenan_spectral_classification.png
- <http://www.daviddarling.info/encyclopedia/H/HRdiag.html>
- http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Eagle_nebula_pillars.jpg
- http://www.nasa.gov/multimedia/imagegallery/image_feature_643.html
- <http://astronomyonline.org/>
- <http://hubblesite.org/gallery/>
- <http://news.softpedia.com/newsImage/Hubble-Sees-Amazing-Jewel-Box-in-Space-2.jpg/>
- http://outreach.atnf.csiro.au/education/senior/astrophysics/stellarevolution_postmain.html
- http://en.wikipedia.org/wiki/File:Sun_red_giant.svg
- <http://astronomy.nmsu.edu/tharriso/ast110/class19.html>
- http://webast.ast.obs-mip.fr/hyperz/hyperz_manuall/node7.html
- <http://www2.astro.psu.edu/users/rbc/a1/lec16n.html>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Proton-proton_chain
- http://en.wikipedia.org/wiki/CNO_cycle
- http://en.wikipedia.org/wiki/Triple-alpha_process
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Supernova>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Type_Ia_supernova
- <http://physweb.bgu.ac.il/GROUPS/HIGHLIGHTS/lyub1.html>
- <http://abyss.uoregon.edu/~js/ast123/lectures/lec09.html>
- http://chandra.harvard.edu/edu/formal/stellar_ev/